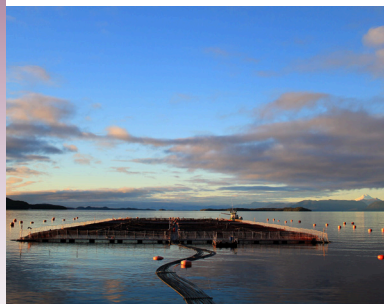

REGJERINGENS EIERPOLITIKK

2015

Nærings- og
fiskeridepartementet

Innhold

1	Statsrådets forord	5	5	Hvordan staten bør eie	16
			5.1	Rammer for statens eierskapsutøvelse	16
			5.1.1	Konstitusjonelle rammer	16
			5.1.2	Statsrådets myndighet i selskapet	17
			5.1.3	Forvaltningen av selskapet	18
			5.1.4	Særskilt om forvaltning av selskaper som er heleid av staten	18
			5.1.5	Andre rammer	19
			5.1.5.1	Offentlig eierskap og EØS-avtalen	19
			5.1.5.2	Konkurranseregulverket	19
			5.1.5.3	Reglement for økonomistyring i staten	19
			5.1.5.4	Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse	20
			5.1.5.5	OECDs retningslinjer for styring av statlig eide selskaper	20
			5.1.5.6	Hvordan eierkontrollen påvirkes ut fra ulike eierandeler	21
			5.2	Statens prinsipper for god eierstyring	23
			5.2.1	Innledning til prinsippene	24
			5.2.2	Prinsipp 1. Aksjeeiere skal likebehandles	24
			5.2.3	Prinsipp 2. Det skal være åpenhet knyttet til statens eierskapsutøvelse og selskapets virksomhet	25
			5.2.4	Prinsipp 3. Eierbeslutninger og vedtak skal foregå på generalforsamling	26
			5.2.5	Prinsipp 4. Styret er ansvarlig for å utarbeide klare mål og strategier for selskapet innenfor rammen av vedtektene, staten stiller forventninger til selskapets resultater	26
			5.2.6	Prinsipp 5. Kapitalstrukturen i selskapet skal være tilpasset selskapets formål og situasjon	28
			5.2.7	Prinsipp 6. Styresammensetningen skal være kjennetegnet av kompetanse, kapasitet og mangfold ut fra det enkelte selskaps egenart	28
			5.2.8	Prinsipp 7. Styret har det overordnede ansvaret for forvaltningen av selskapet og skal herunder ivareta	
2	Oversikt over dagens eierskap	6			
3	Hvorfor staten bør eie	8			
3.1	Begrunnelser for statlig eierskap	8			
3.1.1	Korrigerende av markedssvikt	8			
3.1.2	Nasjonal forankring av viktige selskaper, hovedkontorfunksjoner og nøkkelkompetanse	8			
3.1.3	Forvaltning av felles naturressurser	9			
3.1.4	Sektorpolitiske og samfunnsmessige hensyn	9			
3.2	Alternative virkemidler til statlig eierskap	9			
3.3	Kategorisering av selskapene i det direkte eierskapet basert på statens mål med eierskapet	10			
4	Hva staten bør eie	12			
4.1	Endringer i statens eierskap	12			
4.1.1	Reduksjon av statens direkte eierskap over tid	12			
4.1.2	Verdiøkende transaksjoner	13			
4.1.3	Utskilling og etablering av nye statlige selskaper	14			
4.1.4	Forhold som vil bli vektlagt ved endringer i statens eierskap	14			
4.2	Fullmakter	15			

	en uavhengig kontrollfunksjon overfor selskapets ledelse på vegne av eierne	30
5.2.9	Prinsipp 8. Styret bør ha en plan for eget arbeid, arbeide aktivt med egen kompetanseutvikling og evaluere sin virksomhet	30
5.2.10	Prinsipp 9. Lønns- og insentivordninger bør utformes slik at de fremmer verdiskapingen i selskapet og fremstår som rimelige	31
5.2.11	Prinsipp 10. Selskapet skal arbeide målrettet for å ivareta sitt samfunnsansvar	32
5.3	Utdypende om forventninger til selskapene	33
5.3.1	Avkastning og utbytte	33
5.3.1.1	Utbytte	34
5.3.1.2	Tilbakekjøp av aksjer	34
5.3.2	Styrets arbeid	35
5.3.3	Samfunnsansvar	37
5.3.3.1	Overordnede og generelle forventninger	38
5.3.3.2	Klima og miljø	39
5.3.3.3	Menneskerettigheter	40
5.3.3.4	Arbeidstakerrettigheter	40
5.3.3.5	Arbeidet for åpenhet i økonomiske transaksjoner og mot korrupsjon	41
5.3.3.6	Regjeringens oppfølging av selskapenes arbeid med samfunnsansvar	42
5.3.4	Retningslinjer for lederlønn	42
5.3.5	Forskning, utvikling, innovasjon og kompetanse	42
5.3.6	Mangfold og likestilling	43
5.4	Kontakten med selskapene	43
5.4.1	Særskilt om informasjonsutveksling i selskaper som er heleid av staten	44
5.5	Statens ulike roller	44
5.5.1	Organisering av statens eierskapsforvaltning	45
5.5.2	Videreutvikling av den statlige eierskapsutøvelsen	45

6	Statens mål med eierskapet i det enkelte selskap	46
6.1	Selskaper i kategori 1 – forretningsmessige mål	46
6.2	Selskaper i kategori 2 – forretningsmessige mål og nasjonal forankring av hovedkontor	47
6.	Selskaper i kategori 3 – forretningsmessige mål og andre spesifikt definerte mål	48
6.4	Selskaper i kategori 4 – sektorpolitiske mål	50

7	Stortingets behandling av Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap	55
----------	---	-----------

8	Forventninger til selskapene som er revidert etter fremleggelsen av eierskapsmeldingen	57
8.1	Retningslinjer for lederlønn	57
8.2	Presisering av statens prinsipp 2 om åpenhet – forventning om norsk versjon av årsrapporten	58

Vedlegg	59
Retningslinjer for lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte i foretak og selskaper med statlig eierandel	59

1 Statsrådets forord

I juni 2014 la regjeringen frem Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap (eierskapsmeldingen), hvor det redegjøres for regjeringens eierskapspolitikk. Eierskapsmeldingen ble behandlet i Stortinget i februar 2015.

I denne publikasjonen gis en oppsummering av regjeringens eierskapspolitikk overfor selskaper der statens eierskap forvaltes direkte av departementene, herunder om *hvorfor* og *hva* staten bør eie, og *hvordan* eierskapet bør utøves. I publikasjonen gjennomgås også vedtak og særskilte merknader i forbindelse med Stortingets behandling av eierskapsmeldingen. Videre omtales statens retningslinjer for lederlønn, som ble revidert i etterkant av fremleggelsen av eierskapsmeldingen, og en presisering av statens prinsipp om åpenhet. Formålet med publikasjonen er bidra til høy grad av åpenhet om statens eierskap.

Å legge til rette for et mangfoldig og verdiskapende eierskap og styrke det private eierskapet er viktige tiltak i regjeringens arbeid for å styrke konkurransekraften i Norge. Privat eierskap bør være hovedregelen i norsk næringsliv. Regjeringen ønsker derfor å redusere statens direkte eierskap i selskaper hvor det ikke er særskilte grunner til at staten er eier. Selv om statens direkte eierskap reduseres over tid, vil staten fortsatt være en betydelig eier i overskuelig fremtid. Eierskapet skal utøves profesjonelt og forutsigbart innenfor rammene satt av selskapslovgivningen og allment aksepterte eierstyringsprinsipper. Regjeringen vil arbeide for ytterligere å forbedre og profesjonalisere statens eierskapsutøvelse.

Det sentrale hensynet i statens forretningsmessige eierskap er høyest mulig avkastning over tid på investert kapital. I selskaper der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet, skal målene oppnås mest mulig effektivt. Kompetente styrer og ansatte er en forutsetning for å nå disse målene. Å bidra til kompetente styrer er derfor én av de viktigste oppgavene for staten som eier, mens det å skaffe kompetente ansatte er én av selskapenes viktigste oppgaver. Jeg mener at mangfold og likestilling er viktige elementer i dette arbeidet, herunder en bedre kjønnsbalanse. Staten som eier har derfor en ambisjon om å øke andelen kvinnelige styreledere i selskaper med statlig eierskap. Jeg forventer at selskapene har strategier for hvordan den beste kompetansen rekrutteres til og benyttes i selskapet, inklusiv hvordan det kan legges til rette for flere kvinnelige ledere.

De siste årene har vi sett flere tilfeller hvor selskaper med statlig eierandel knyttes til korrupsjon. Korrupsjon er forbudt. Oppfølging av statens forventninger innenfor dette området vil fortsatt være et sentralt tema i eierdialogen med selskapene, herunder at disse har etablert nødvendige rutiner og retningslinjer og sørger for opplæring. Jeg forventer at styrene tar sitt ansvar i kampen mot korrupsjon på største alvor.

Jeg ønsker deg god lesing.

Monica Mæland
næringsminister

2 Oversikt over dagens eierskap

Staten forvalter et direkte eierskap i 70 selskaper gjennom elleve ulike departementer. Eierskapet varierer i størrelse, fra store eierposter i flere av landets største børsnoterte selskaper til heleide selskaper med rene sektorpolitiske formål, og når det gjelder hvilke bransjer selskapene opererer i. Selskapsrettslig er disse virksomhetene organisert som aksjeselskap, allmennaksjeselskap, statsforetak, helseforetak og særlovsselskap.

Oversikt over statens direkte eierskap

Departement	Eierandel	Kategori
Finansdepartementet (FIN)		
Folketrygdfondet (særlovsselskap)	100 %	Ikke kategorisert
Forsvarsdepartementet (FD)		
Aerospace Industrial Maintenance Norway SF	100 %	3
Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)		
Helse Midt-Norge RHF	100 %	4
Helse Nord RHF	100 %	4
Helse Sør-Øst RHF	100 %	4
Helse Vest RHF	100 %	4
Nordisk Institutt for Odontologiske Materialer AS	49 %	Ikke kategorisert
Norsk Helsennett SF	100 %	4
AS Vinmonopolet (særlovsselskap)	100 %	4
Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD)		
Kommunalbanken AS	100 %	3
Kulturdepartementet (KUD)		
Carte Blanche AS	70 %	4
AS Den Nationale Scene	66,67 %	4
Den Norske Opera & Ballett AS	100 %	4
Filmparken AS	77,6 %	Ikke kategorisert
Nationaltheatret AS	100 %	4
Norsk rikskringkasting AS	100 %	4
Norsk Tipping AS (særlovsselskap)	100 %	4
Rogaland Teater AS	66,67 %	4
Rosenkrantzgate 10 AS	3,07 %	Ikke kategorisert
Talent Norge AS	33,33 %	Ikke kategorisert
Trøndelag Teater AS	66,67 %	4
Kunnskapsdepartementet (KD)		
Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS	100 %	4
Simula Research Laboratory AS	100 %	4
UNINETT AS	100 %	4
Universitetssenteret på Svalbard AS	100 %	4

Landbruks- og matdepartementet (LMD)

Graminor AS	28,2 %	Ikke kategorisert
Kimén Såvarelaboratoriet AS	51 %	Ikke kategorisert
Statskog SF	100 %	4
Staur gård AS	100 %	Ikke kategorisert

Nærings- og fiskeridepartementet (NFD)

Ambita AS	100 %	1
Aker Kværner Holding AS	30 %	2
Andøya Space Center AS	90 %	4
Argentum Fondsinvesteringer AS	100 %	3
Baneservice AS (Overføres fra SD til NFD 1. januar 2016)	100 %	1
Bjørnøen AS	100 %	4
DNB ASA	34 %	2
Eksportfinans ASA	15 %	3
Eksportkreditt Norge AS	100 %	4
Electronic Chart Centre AS	100 %	3
Entra ASA	49,73 %	1
Flytoget AS	100 %	1
GIEK Kredittforsikring AS	100 %	3
Innovasjon Norge (særlovsselskap)	51 %	4
Investinor AS	100 %	3
Kings Bay AS	100 %	4
Kongsberg Gruppen ASA	50,001 %	2
Mesta AS	100 %	1
Nammo AS	50 %	2
Nofima AS	56,84 %	4
Norges sjømatråd AS	100 %	4
Norsk Hydro ASA	34,26 %	2
SAS AB	14,29 %	1
Siva – Selskapet for Industrivekst SF	100 %	4
Space Norway AS	100 %	4
Statkraft SF	100 %	3
Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS	100 %	3
Telenor ASA	53,97 %	2
Veterinærmedisinsk Oppdragscenter AS (Overføres fra LMD til NFD 1. januar 2016)	34 %	1
Yara International ASA	36,21 %	2

Olje- og energidepartementet (OED)

Enova SF	100 %	4
Gassco AS	100 %	4
Gassnova SF	100 %	4
Petoro AS	100 %	4
Statnett SF	100 %	4
Statoil ASA	67 %	2

Samferdselsdepartementet (SD)

Avinor AS	100 %	4
NSB AS	100 %	3
Nye Veier AS	100 %	4
Posten Norge AS	100 %	3

Utenriksdepartementet (UD)

Norfund (særlovsselskap)	100 %	4
--------------------------	-------	---

3 Hvorfor staten bør eie

3.1 Begrunnelser for statlig eierskap

Privat eierskap bør etter regjeringens syn være hovedregelen i norsk næringsliv. Direkte statlig eierskap bør begrunnes særskilt.

Det er flere grunner til at staten bør være eier i ulike selskaper. Begrunnelsene varierer fra selskap til selskap og tar utgangspunkt i at statlig eierskap kan bidra til at samfunnsøkonomiske og samfunnsmessige hensyn ivaretas.

Ut over at det finnes gode grunner til statlig eierskap, er den norske stat en langsiktig og kapitalsterk eier som kan bidra positivt til langsiktig eierskap i det norske kapitalmarkedet.

I det følgende gis en gjennomgang av de begrunnelsene som regjeringen mener bør ligge til grunn for et statlig eierskap, se Meld St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap for en mer detaljert gjennomgang. Målformuleringene for statens eierskap i enkeltelskaper fremgår i kapittel 6 for de fleste av selskapene.

3.1.1 Korrigering av markedssvikt

Markedssvikt karakteriseres ved at det oppstår et avvik mellom privat- og samfunnsøkonomisk lønnsomhet. Slik svikt kan medføre at markeder ikke fungerer godt eller at produksjon av nyttige varer og tjenester ikke skjer og at økonomien lider et samfunnsøkonomisk tap. Markedssvikt kan skyldes ulike forhold som bl.a. etableringshindre, stor- eller samdriftsfordeler, eksterne virkninger på tilbuds- og/eller etterspørselssiden, mangelfull konkurranse og mangelfull eller asymmetrisk informasjon. Markedssvikt kan også skyldes manglende reguleringer, uheldige reguleringer som hemmer etableringer og gir uheldige insentiver og ønskede reguleringer.

Statlig eierskap kan være et virkemiddel for å korrigere for markedssvikt. Dette kan for eksempel være tilfellet ved produksjon av fellesgoder eller produksjon på områder hvor det er naturlige monopoler. Strømnettet er et eksempel hvor det er betydelige stordriftsfordeler som medfører et naturlig monopol.

3.1.2 Nasjonal forankring av viktige selskaper, hovedkontorfunksjoner og nøkkelkompetanse

Fra samfunnets side kan det være ønskelig å opprettholde visse typer virksomhet i Norge. For eksempel kan visse typer aktivitet antas eller forventes å ha (eksterne) positive virkninger på resten av økonomien. Statlig eierskap kan være en av flere måter å ivareta og utvikle ønsket virksomhet og kompetanse på i Norge, og gjennom dette bidra til økt samlet verdiskaping for samfunnet. Utviklingen av Statoil fra 1972 frem til i dag er et godt eksempel på dette.

Kunnskapskapitalen som ansatte, eiere, organisasjoner og forskningsinstitusjoner representerer, har betydning for norsk næringslivs konkurransekraft på sikt. Sentrale deler av et selskaps kompetanse, inkludert forsknings- og utviklingsmiljø, har tradisjonelt vært lokalisert i tilknytning til selskapenes hovedkontorer. Statlig eierskap kan benyttes som et virkemiddel for å opprettholde hovedkontor i Norge gjennom å eie minimum en tredjedel av et selskap, som gjør at staten som eier kan motsette seg endringer i vedtektene.

3.1.3 Forvaltning av felles naturressurser

Statlig eierskap har vært brukt som virkemiddel for å sikre norsk kontroll av en rekke naturressurser. Statkraft og Statskog er eksempler på at statlig eierskap benyttes som virkemiddel, slik at forvaltningen av naturressursene søkes ivaretatt i tråd med samfunnets ønsker og til fellesskapets beste.

Statlig eierskap kan være med på å sikre at inntektene fra naturressursene tilfaller fellesskapet og ikke få enkeltaktører.

3.1.4 Sektorpolitiske og samfunnsmessige hensyn

Statlig eierskap kan i enkelte tilfeller begrunnes sektorpolitisk og særlig på områder hvor staten har et særskilt ønske om styring og kontroll, herunder mulighet for å endre vilkår raskt. Staten som eier kan oppnå sektorpolitiske mål ved å stille krav til det enkelte selskap om bl.a. virkefelt og produkter, tilgjengelighet, kvalitet, service og priser på varer og tjenester. Vinmonopolet brukes for eksempel som et virkemiddel i alkoholpolitikken for å begrense og kontrollere tilgjengeligheten av alkohol.

Det kan også oppstå krisesituasjoner hvor statlig eierskap kan være mest egnet eller eneste mulighet for å ivareta samfunnsmessige hensyn.

På Svalbard vil statlig eierskap videreføres i selskaper som på hver sin måte bidrar til å understøtte norsk svalbardpolitikk, jf. St.meld. nr. 22 (2008–2009). Dette gjelder for eksempel Store Norske Spitsbergen Kulkompani, som skal drives på forretningsmessig grunnlag og bidra til at samfunnet i Longyearbyen opprettholdes og videreutvikles på en måte som understøtter de overordnede målene i norsk svalbardpolitikk. Et annet eksempel er Kings Bay, som er en sentral aktør for å nå målet om å videreutvikle Svalbard og Ny-Ålesund som en plattform for norsk og internasjonal polarforskning.

3.2 Alternative virkemidler til statlig eierskap

Det bør vurderes i hvert enkelt tilfelle om eierskap er det mest effektive virkemidlet for staten å oppnå aktuelle mål. Slike vurderinger kan gjøres ved å vurdere nytte og kostnader opp imot politiske mål. Dette bør gjøres med jevne mellomrom ettersom forutsetninger gjerne endres over tid. Generelt har det vært en tendens til at ivaretakelsen av definerte mål gjennom eierskap i selskaper erstattes av regulerings-instrumenter, som bl.a. konsesjonsregler, lover og forskrifter. Sektorpolitiske begrunnelser for statlig eierskap kan endres over tid slik at ivaretakelsen av politiske mål kan skilles fra selve eierutøvelsen. Betydningen av eierskap for å regulere markedet gjennom forvaltningsselskaper er redusert og i enkelte sektorer bortfalt. Konsesjonsbestemmelser kan bl.a. sikre at nødvendige tjenester gjøres tilgjengelige for alle selv uten offentlig eierskap. Insentiver, ny teknologi og økt konkurranse i større og mer integrerte markeder gjør at ulike mål i dag ofte kan oppnås mer effektivt gjennom bl.a. markedet, lov, reguleringer og konsesjonsvilkår, enn gjennom statlig eierskap av leverandøren.

Andre alternativ er å knytte subsidier eller avgifter til bestemte handlingsmønstre, kontraktstyring og statlig kjøp. Staten kan styre sine selskaper ved å inngå avtaler på samme måte som overfor private selskaper. Kontraktstyringen kan innebære produksjon av en bestemt type vare eller tjenester, eller fastsatt pris overfor brukerne, mot vederlag fra staten. Slike avtaler kan inngås på kommersielt grunnlag med forretningsmessige selskaper, samtidig som staten realiserer sine sektorpolitiske målsettinger. Gjennom anbudsreglementet kan staten sette krav til tilbud og søke å oppnå kostnadseffektivitet

og effektiv ressursallokering. Et eksempel er at en rekke fly- og bussruter jevnlig legges ut på anbud for å sikre et bredt transporttilbud i alle deler av landet. Slike tilnærminger kan gi et mer tydelig skille mellom rollen som leverandør (for eksempel som sektorpolitisk instrument) og eierrollen. Det gjør det også mulig å privatisere selskaper fordi ivaretagelsen av de politiske hensynene ikke lenger er knyttet til eierskapet.

3.3 Kategorisering av selskapene i det direkte eierskapet basert på statens mål med eierskapet

Selskapene i statens portefølje har siden 2006 vært kategorisert i fire ulike kategorier. Utgangspunktet for kategoriseringen har vært statens begrunnelser og mål for det direkte statlige eierskapet, jf. kapittel 3.1. Regjeringen mener at systemet med kategorisering av eierskapet har bidratt til å tydeliggjøre statens mål med eierskapet i det enkelte selskap og at dagens fire kategorier er en hensiktsmessig inndeling. Den konkrete kategoriseringen av og målformuleringen for statens eierskap i hvert enkelt selskap fremgår av kapittel 6.

De fire kategoriene er:

1. Forretningsmessige mål.
2. Forretningsmessige mål og nasjonal forankring av hovedkontorfunksjoner.
3. Forretningsmessige mål og andre spesifikt definerte mål.
4. Sektorpolitiske mål.

Kategori 1 – Forretningsmessige mål

I denne kategorien inngår selskaper der staten kun har forretningsmessige mål med eierskapet. Eierskapsforvaltningen av selskapene i denne kategorien har som eneste formål å maksimere verdiene av statens investeringer bl.a. gjennom å bidra til en god forretningsmessig utvikling av selskapene. Hvorvidt staten bør forbli eier i disse selskapene er gjenstand for løpende forretningsmessige vurderinger.

Kategori 2 – Forretningsmessige mål og nasjonal forankring av hovedkontorfunksjoner

I denne kategorien inngår selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet, og et mål om å opprettholde norsk forankring av selskapenes hovedkontor og tilhørende hovedkontorfunksjoner. For å ivareta sistnevnte mål er det i utgangspunktet tilstrekkelig med en eierandel på over en tredjedel.

Kategori 3 – Forretningsmessige mål og andre spesifikt definerte mål

I denne kategorien inngår selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet og hvor det er andre samfunnsmessige begrunnelser for statlig eierskap enn norsk forankring av hovedkontor.

Et fellestrekk for selskapene i kategori 3, i likhet med selskapene i kategori 1 og 2, er at de driver i konkurranse med andre kommersielle aktører på forretningsmessig grunnlag¹.

For de fleste av selskapene i kategori 3 vil situasjonen være nokså lik kategori 2, i den forstand at det ikke er behov for særskilt oppfølging i eierskapsforvaltningen for å realisere spesifikt definerte mål. Målene realiseres ved at selskapet driver sin virksomhet på forretningsmessig grunnlag innenfor den aktuelle sektor.

¹ For noen selskaper kan enkelte deler av virksomheten være unntatt for konkurranse.

For enkelte selskaper vil det imidlertid ut fra statens mål med eierskapet kunne legges enkelte føringer for virksomheten. For at det ikke skal skapes tvil om at selskaper i denne kategorien drives på forretningsmessig grunnlag, vil sektorpolitiske mål hovedsakelig ivaretas gjennom reguleringer, konsesjonsregler og forretningsmessige statlige kjøp fra selskapene.

Kategori 4 – Selskaper med sektorpolitiske målsettinger

Statens eierskap i selskapene i kategori 4 har hovedsakelig sektorpolitiske formål. Målene for disse selskapene bør tilpasses formålet med eierskapet i det enkelte selskap. Som eier vil staten vektlegge at de sektorpolitiske målene nås mest mulig effektivt.

4 Hva staten bør eie

Regjeringen ønsker å legge til rette for et mangfoldig og verdiskapende norsk næringsliv, og vil styrke det private eierskapet. Dette vil bidra til å styrke norsk konkurransekraft. Med bakgrunn i dette ønsker regjeringen over tid å redusere statens direkte eierskap. Dette vil i særlig grad knytte seg til selskaper hvor staten ikke har særskilte grunner for å være eier, men det kan også være aktuelt å redusere statens eierandel i øvrige selskaper, gitt at dette kan gjøres innenfor en ramme som ivaretar statens mål med eierskapet.

Regjeringens ambisjon om å redusere statens direkte eierskap over tid er ikke begrunnet i budsjettmessige hensyn, men på bakgrunn av at privat eierskap bør være hovedregelen i norsk næringsliv og at statlig eierskap bør begrunnes særskilt. Disponeringen av kapital som frigjøres ved eventuelle reduksjoner av statens eierskap, må forstås ut fra bl.a. de rammene som er trukket opp for forvaltningen av statens finansielle formue.

Et ønske om god forvaltning av felles naturressurser, å opprettholde norsk forankring av viktige selskaper og ivaretagelse av sektorpolitiske hensyn tilsier at staten i overskuelig fremtid vil ha et betydelig eierskap. Regjeringen vil forvalte eierskapet på en verdiskapende og profesjonell måte, og vil i selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet være åpen for transaksjoner som kan bidra til å videreutvikle verdiene i selskapene.

4.1 Endringer i statens eierskap

4.1.1 Reduksjon av statens direkte eierskap over tid

Selskaper i kategori 1

I kategori 1 inngår selskaper der staten kun har forretningsmessige mål med eierskapet. Regjeringen mener at staten ikke bør ha som langsiktig ambisjon å være eier i disse selskapene. Det er regjeringens oppfatning at over tid vil andre eiere ofte være i bedre stand enn staten til å utvikle verdiene i slike selskaper. På denne bakgrunnen har regjeringen i dag fullmakt fra Stortinget til å kunne redusere statens eierskap i de fleste av selskapene i kategori 1, jf. omtale i kapittel 7.

Regjeringen vil fremheve at selv om staten ikke bør ha en langsiktig ambisjon om å være eier i disse selskapene, så vil eventuelle endringer i statens eierandeler kun gjennomføres dersom dette anses å være økonomisk gunstig for staten. Videre kan det være selskaps- og markedsmessige forhold som tilsier at staten bør vente med eventuell utnyttelse av fullmaktene.

Selskaper i kategori 2

I kategori 2 inngår selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet, og et mål om å opprettholde norsk forankring av selskapenes hovedkontor og tilhørende hovedkontorfunksjoner. Dette oppnås i hovedsak ved en eierandel som gir negativ kontroll, det vil si mer enn en tredjedel av stemmeberettigede aksjer. Regjeringen har som utgangspunkt at det ikke er aktuelt å redusere statens eierskap til under 34 pst. i selskapene i kategori 2. I den grad det kommer forslag fra styrene

eller andre om verdiskapende løsninger som bare vil realiseres ved en reduksjon av statens eierskap til under 34 pst., vil dette bli gjenstand for en konkret vurdering av den forretningsmessige nytten og muligheten til å ivareta statens mål med eierskapet. Eventuelle saker av en slik karakter vil bli forelagt Stortinget.

Det kan foreligge særskilte hensyn som tilsier at den nedre grensen for statens eierandel i enkeltelskaper i kategori 2 er forskjellig fra 34 pst. Dette gjelder for eksempel Statoil, Aker Kværner Holding og Nammo. Førstnevnte knytter seg til Statoils avsetning av statens olje og gass sammen med sin egen, mens i de to sistnevnte har staten inngått aksjonæravtaler med industrielle partnere. En relevant faktor er også hvorvidt selskapene er børsnoterte eller ikke. I selskaper hvor det ikke er spredt eierskap kan det være nødvendig med en høyere eierandel for å ivareta tilfredsstillende eiermessig innflytelse.

Selskaper i kategori 3

I kategori 3 inngår selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet og hvor det er andre samfunnsmessige begrunnelser for statlig eierskap enn norsk forankring av hovedkontor. Begrunnelsene fremgår av målet med statens eierskap i hvert enkelt selskap, jf. kapittel 6. For selskapene i kategori 3 kan det være rom for justeringer og endringer i statens eierskap ut fra kommersielle betraktninger, og på en måte som også ivaretar statens begrunnelser for eierskapet i selskapene. Eventuelle konkrete saker vil bli forelagt Stortinget.

Selskaper i kategori 4

Statens eierskap til selskapene i kategori 4, som hovedsakelig har sektorpolitiske formål, bør i utgangspunktet ligge fast. Dette er imidlertid ikke til hinder for endringer dersom de sektorpolitiske hensynene bortfaller eller kan ivaretas på en annen og tilfredsstillende måte ved bruk av andre virkemidler enn eierskap. Telenor og Statkraft er eksempler på store virksomheter som har gått fra å være statlige virksomheter til å bli konkurranseutsatte selskaper. Et nyere eksempel på overgang fra kategori 4 til kategori 1 er Ambita.

4.1.2 Verdiøkende transaksjoner

Hovedmålet i eierskapsutøvelsen i selskapene der staten har forretningsmessige mål med eierskapet er høy avkastning over tid på investert kapital.

I en global økonomi hvor kompleksiteten øker og der innovasjons- og teknologiutviklingen skjer raskt, er det blitt mer krevende for selskaper å opprettholde og styrke sin konkurranseposisjon over tid. Selskaper som skal lykkes, bør ha evne til høy endringstakt og god forståelse av strategiske og konkurransemessige endringer som oppstår som følge av et endret forretningsklima. Slike omstillinger kan også kreve medvirkning fra eierne, for eksempel gjennom bl.a. tilførsel av kapital, fusjoner og oppkjøp av virksomhet, eller gjennom tilførsel av ny type kompetanse på eiersiden.

Som eier stiller regjeringen seg i utgangspunktet positiv til strategiske initiativer og transaksjoner som kan forventes å bidra til verdiutviklingen i selskapene, og som samtidig kan gjennomføres innenfor en ramme som ivaretar statens mål med eierskapet. Regjeringen vil legge vekt på at staten som eier bør opptre slik at selskapene kan utnytte gode forretningsmuligheter og vil derfor aktivt vurdere eventuelle initiativer som fremmes fra selskapene. Bl.a. med bakgrunn i dette, og for å redusere statens direkte

eierskap over tid, vil regjeringen være åpen for å kunne redusere statens eierandel i enkelte av selskapene i kategori 2. Regjeringen har fullmakt fra Stortinget til å kunne redusere statens eierandel i Telenor ned mot 34 pst.

Eventuelle endringer i statens eierandeler som kan styrke statens verdier og det industrielle grunnlaget for selskapene i kategori 2 hvor det foreligger aksjonæravtaler som regulerer statens eierskap, dvs. Aker Kværner Holding og Nammo, må vurderes i lys av disse avtalene. I DNB, Norsk Hydro og Yara International er den statlige eierandelen i dag svært nær 34 pst., og regjeringen har derfor ikke bedt Stortinget om fullmakter for å redusere statens eierskap i disse selskapene. Dersom det oppstår forslag om verdiskapende transaksjoner som kun er aktuelt ved at statens eierandel reduseres til under 34 pst., vil det vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle, jf. omtale i kapittel 4.1.1.

Regjeringens vurderinger knyttet til selskapene i kategori 3 og 4 er redegjort for i kapittel 4.1.1.

Regjeringen vil kun i helt særskilte situasjoner vurdere å øke statens eierandel i deleide selskaper. Regjeringen ser det heller ikke som aktuelt at staten arbeider aktivt med å ta nye strategiske posisjoner i konkurranseutsatte selskaper. Erfaringene fra statlige forsøk på industrireiseing i siste halvdel av forrige århundre tyder ikke på at staten er den beste aktøren til å drive økonomisk utvikling gjennom direkte eierposisjoner. Kun i helt ekstraordinære tilfeller vil regjeringen kunne vurdere nytt statlig eierskap. Dette må i så fall vurderes nøye og begrunnes ut fra samfunnsøkonomisk lønnsomhet og eventuelle andre samfunnsmessige hensyn.

4.1.3 Utskilling og etablering av nye statlige selskaper

Regjeringen legger vekt på at statlig produksjonsvirksomhet skal utføres effektivt og ha en hensiktsmessig styrings- og organisasjonsstruktur. Regjeringen vil på bakgrunn av dette kunne vurdere omorganiseringer av statlig virksomhet og nye selskapsetableringer, hvor utgangspunktet er at etablering av nytt statlig eierskap vil kunne skje ut fra samfunnsøkonomisk lønnsomhet og andre samfunnsmessige hensyn.

4.1.4 Forhold som vil bli vektlagt ved endringer i statens eierskap

Regjeringen vil fremheve at det er avgjørende at endringer i statens eierskap gjennomføres på en måte som er profesjonell, forretningsmessig forsvarlig og som ivaretar statens verdier.

Regjeringen vil i sine beslutninger om endringer i statens eierskap vurdere både markeds- og selskapsspesifikke forhold. Regjeringen vil ikke gjennomføre endringer i statens eierskap eller støtte transaksjoner med mindre dette vurderes som økonomisk gunstig for staten i hvert enkelt tilfelle. Dette innebærer bl.a. at en reduksjon av statens direkte eierskap vil skje over tid.

Fullmakten regjeringen har til å kunne redusere statens eierskap i selskaper i kategori 1 og 2 må videre forstås ut fra et ønske om å kunne stille seg åpen for å bidra til verdiskapende transaksjoner gjennom å kunne justere eierandelen i selskapene. Regjeringen er i tillegg åpen for å vurdere å bidra til verdiskapende transaksjoner gjennom å justere eierandelen i selskaper der regjeringen ikke har fullmakt i dag. I eventuelle slike situasjoner vil regjeringen vurdere den forretningsmessige nytten og muligheten til å ivareta statens mål med eierskapet før saken eventuelt fremmes for Stortinget, jf. kapittel 4.1.1.

Ved vurderinger av transaksjoner vil regjeringen normalt benytte eksterne rådgivere.

4.2 Fullmakter

Etter Grunnlovens § 19 faller det ikke inn under statsrådets myndighet å endre statens kapitalplasseringer i selskaper med statlig eierandel, eksempelvis gjennom kjøp eller salg av aksjer, deltakelse i emisjoner eller å gi støtte til transaksjoner med oppgjør i aksjer som endrer statens eierandel. For slike disposisjoner må regjeringen ha særskilt fullmakt fra Stortinget, jf. Stortingets behandling av Dokument nr. 7 (1972–1973) i Innst. S. nr. 277 (1976–1977). Med bakgrunn i at regjeringen ønsker å redusere statens eierskap over tid og å bidra til verdiskapende transaksjoner, har regjeringen følgende fullmakter fra Stortinget:

- Fullmakter til å kunne redusere statens eierskap helt eller delvis i Ambita, Baneservice, Entra, Mesta, SAS og Veterinærmedisinsk Oppdragssenter gjennom salg av aksjer eller andre transaksjoner.
- Fullmakt til å kunne redusere statens eierskap ned mot 34 pst. i Telenor gjennom salg av aksjer eller andre transaksjoner.

Eventuelle utnyttelser av fullmaktene må være forretningsmessig begrunnet. Utnyttelse av fullmaktene kan gjøres ved ulike løsninger, eksempelvis gjennom salg av statens aksjer til industrielle eller finansielle aktører, børsnoteringer, eller ved industrielle løsninger.

5 Hvordan staten bør eie

Staten er gjennom det direkte eierskapet som forvaltes av departementene den klart største eieren i Norge og også en stor eier i internasjonal sammenheng. Norge anses å ligge langt fremme i utøvelsen av statlig eierskap. Dette skyldes bl.a. at det har vært politisk konsensus om sentrale rammer for den statlige eierskapsutøvelsen, som har bidratt til forutsigbarhet for selskapene og kapitalmarkedene. De viktigste rammene har vært at det statlige eierskapet skal utøves profesjonelt i tråd med selskapslovgivningen og annet lovverk, i tråd med allment aksepterte eierstyringsprinsipper, at staten kun utøver eiermakt på generalforsamlinger og det klare skillet mellom statens rolle som eier og øvrige roller.

Regjeringen har som ambisjon at den norske stats eierskapsutøvelse skal være av beste praksis internasjonalt. I eierskapsutøvelsen vil staten legge vekt på områder hvor staten som eier har gode forutsetninger for å tilføre selskapene verdi:

- Innenfor den etablerte rammen for god eierstyring og selskapsledelse, herunder rolle- og ansvarsdelingen mellom styre og eier som selskapslovgivningen legger opp til, vil staten fortsatt legge vekt på å styrke den strategiske og økonomiske oppfølgingen av selskapene. Dette vil skje gjennom analytisk oppfølging, gjennom å videreutvikle strategiske oppfatninger om selskapenes utvikling og gjennom å ha klare forventninger til selskapenes resultater. For det enkelte selskap kan det være en styrke å kunne ha en strategisk dialog med en utfordrende eier innenfor rammene angitt ovenfor.
- Staten er ikke representert i selskapenes styrende organer. En av de viktigste oppgaver for staten som eier er å bidra til kompetente styre som også evner å håndtere de strategiske utfordringene selskapene står overfor. Staten som eier må ha klare oppfatninger av behovet for styrekompetanse i det enkelte selskap, og har de siste årene styrket arbeidet med rekruttering og vurdering av styremedlemmer. Dette arbeidet vil fortsette.
- God eierstyring og selskapsledelse (corporate governance) styrker tilliten til selskapene og bidrar til størst mulig verdiskaping over tid. Staten vil legge vekt på å være en ledende eier når det gjelder å fremme god eierstyring og selskapsledelse.

5.1 Rammer for statens eierskapsutøvelse

5.1.1 Konstitusjonelle rammer

Grunnloven § 3 fastslår at den utøvende makt er hos kongen, som i praksis innebærer regjeringen. Stortinget kan likevel gi generelle retningslinjer og instruere regjeringen i enkeltsaker, i form av plenarvedtak eller lovvedtak.

Det statlige eierskapet reguleres også av Grunnloven § 19: «Kongen våker over at statens eiendommer og regaler anvendes og bestyres på den av Stortinget bestemte og for samfunnet nyttigste måte.» Det er således regjeringen som forvalter statens aksjer og eierskap i statsforetak og særlovselskap mv. Bestemmelsen gir Stortinget en uttrykkelig hjemmel til å instruere regjeringen i saker som angår det statlige eierskapet. I henhold til Grunnloven § 12 andre ledd er forvaltningen av eierskapet delegert til det departementet selskapet hører inn under. Statsrådets forvaltning av eierskapet utøves under konstitusjonelt og parlamentarisk ansvar.

Stortingets bevilgningsmyndighet innebærer at det må innhentes samtykke fra Stortinget ved endringer av statens eierandeler i et selskap (kjøp og salg av aksjer) og vedtak om kapitaltilførsel som innebærer utbetalinger for staten.

Selskaper med statlig eierandel vil normalt selv kunne kjøpe og selge aksjer i andre selskaper og kjøpe opp eller selge deler av virksomhet, når dette er et naturlig ledd i tilpasningen av selskapets formålsbestemte virksomhet, uten at Stortingets (eller departementets) samtykke er påkrevd. I selskaper hvor staten er eneste aksjeeier må det innhentes samtykke fra Stortinget for beslutninger som i vesentlig grad vil endre statens engasjement eller virksomhetens karakter jf. Innst. S. nr. 277 (1976–1977) side 18. Når det gjelder selskaper hvor staten er aksjeeier sammen med andre, må spørsmålet om forhåndsdrøftelse i Stortinget gjelde saker som har en slik rekkevidde at de må bringes frem for generalforsamlingen (for eksempel fisjon eller fusjon av virksomhet). Avhengig av statens eierandel i selskapet kan det være nødvendig å legge frem slike saker for Stortinget, jf. Innst. S. nr. 277 (1976–1977) side 19, men som den klare hovedregel hører saker om kjøp og salg av aksjer, herunder kjøp og salg av datterselskaper, under selskapsledelsen.

Riksrevisjonen fører kontroll med statsrådens (departementets) forvaltning av det statlige eierskapet, og rapporterer til Stortinget om denne.

5.1.2 Statsrådets myndighet i selskapet

Det rettslige grunnlaget for statsrådets Eiermyndighet i et aksjeselskap er aksjeloven § 5–1 som lyder: «Gjennom generalforsamlingen utøver aksjeeierne den øverste myndighet i selskapet.» Tilsvarende bestemmelse gjelder for allmennaksjeselskapene, statsforetakene og for de fleste særlovselskapene². Hva angår statsforetakene er «generalforsamlingen» byttet ut med «foretaksmøtet», men realiteten er den samme. I det følgende benyttes generalforsamlingen som betegnelse for begge møteformene.

En generalforsamling er et møte som avholdes i samsvar med regler fastsatt i selskapslovgivningen. Styreleder og daglig leder plikter å være til stede. Riksrevisjonen skal varsles om møter i generalforsamlingen, og har rett til å være til stede. Det skal føres protokoll fra generalforsamlingen. Reglene om protokollasjon og varsling av Riksrevisjonen gir grunnlag for konstitusjonell kontroll med forvaltningen av statens eierskap.

Bestemmelsen i aksjeloven § 5–1 innebærer at statsråden gjennom generalforsamlingen står i et overordningsforhold til styret i aksjeselskaper som er heleid av staten (statsaksjeselskaper) og kan gi instruks som styret har plikt til å følge. Dette kan være generelle eller spesielle instruks for den enkelte sak. Staten har tradisjonelt vært varsom med å instruere selskaper i enkeltsaker. Dette henger for det første sammen med at det bryter med og undergraver den rolledelingen og ansvarsdelingen som selskapslovgivningen har lagt opp til, jf. kapittel 5.1.3. En instruks på generalforsamling kan få som konsekvens at styret trekker seg fra vervet i stedet for å ta instruks til følge. For det andre kan aktiv bruk av instruksjonsmyndigheten på generalforsamlingen ha sider mot det konstitusjonelle ansvaret statsråden har overfor Stortinget, dersom statsråden gjennom generalforsamlingsvedtak tar ansvar for disposisjoner som normalt ligger hos styret i selskapene. En aktiv bruk av instruksjonsmyndigheten kan også ha sider mot mulig erstatningsansvar overfor eventuelle tredjeparter.

² Et unntak er Vinmonopolet som ikke har generalforsamling, jf. lov om Aktieselskapet Vinmonopolet av 19. juni 1931 nr. 18.

En annen konsekvens av aksjeloven § 5–1 er at departementet som eier ikke har noen myndighet i selskapet når ikke generalforsamlingsformen benyttes³.

I deleide selskaper er det i tillegg til de forhold som er omtalt ovenfor, lagt ytterligere begrensninger på statsrådets myndighet av hensyn til de andre aksjeeierne og aksjelovens likhetsprinsipp, jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 5–21. Dette betyr at staten, selv som majoritetseier, ikke kan begunstige seg selv på bekostning av de øvrige aksjeeierne i selskapet. Kravet om likebehandling av aksjeeiere begrenser bl.a. muligheten for fri utveksling av informasjon mellom selskapet og departementet. Aksjelovgivningen gir også føringer på statens styringsdialog med børsnoterte selskaper. Kravet om likebehandling forhindrer imidlertid ikke at det i tillegg til ordinær eierdialog kan tas opp forhold som er av samfunnsmessig betydning i eierdialogen som staten har med selskapene, på lik linje med andre aksjeeiere og andre interessenter for øvrig.

5.1.3 Forvaltningen av selskapet

Selskapenes ledelse består av styret og daglig leder. Aksjeselskapsformen og de andre selskapsformene som brukes for selskaper eid av staten bygger på en klar rolledeling mellom eieren og selskapsledelsen. I henhold til aksjeloven/allmennaksjeloven § 6–12 og tilsvarende bestemmelser i de andre selskapslovene er forvaltningen av selskapet ansvaret til styret og daglig leder. Det er styret og daglig leder som skal utøve forvaltningen ut fra selskapets og eiernes interesser. Innenfor de generelle og spesielle rammer som Stortinget fastsetter for virksomheten, ivaretar staten som eier sine interesser gjennom generalforsamlingen. I henhold til aksjelovgivningen er styremedlemmene og daglig leder ved sin forvaltning av selskapet underlagt et personlig erstatnings- og strafferettslig ansvar.

5.1.4 Særskilt om forvaltning av selskaper som er heleid av staten

Utøvelse av eiermyndighet i selskaper hvor staten eier alle aksjene (statsaksjeselskap⁴, statsforetak eller særlovsselskap⁵) skjer som for andre selskaper gjennom generalforsamling eller foretaksmøte⁶. Et unntak fra dette er Vinmonopolet som ikke har generalforsamling⁷.

For statsforetakene er det lovfestet at saker som antas å være av vesentlig betydning for foretakets formål eller som i vesentlig grad vil endre virksomhetens karakter skal forelegges eier før beslutning⁸. En lignende bestemmelse gjelder for helseforetakene⁹. Også for enkelte av statsaksjeselskapene er det tatt inn bestemmelser i vedtektene som pålegger styret å forelegge alle saker som antas å være av vesentlig, prinsipiell, politisk eller samfunnsmessig betydning for eier. Ifølge nevnte vedtektsbestemmelse har også enkelte selskaper en plikt til regelmessig å legge frem for eier en plan for selskapets virksomhet. Slike planer danner grunnlaget for departementets eiermeldinger til Stortinget om disse selskapenes virksomhet. Dette endrer imidlertid ikke at staten utøver sin eiermyndighet på generalforsamling eller foretaksmøte.

For statsforetak og statsaksjeselskap finnes enkelte regler som gir foretaksmøtet eller generalforsamlingen større myndighet enn det som vanligvis er lovfestet for andre

3 I særlovsselskaper kan det være andre ordninger, jf. for eksempel lov om pengespill som regulerer virksomheten til Norsk Tipping.

4 Jf. aksjeloven §§ 20–4 til 20–7.

5 Særlovsselskaper benyttes som betegnelse på selskaper som er regulert i egen lov som ofte også inneholder særskilte organisatoriske regler. Eksempler på særlovsselskaper er Vinmonopolet, Norfund og de regionale helseforetakene.

6 Jf. høringsnotat fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet «Sektorselskaper, virkemidler og effektiv måloppnåelse. Vurdering av virkemiddelbruk overfor statlig heleide sektorselskaper» av februar 2014 hvor det i punkt 4.3.2 vises til en kartlegging gjennomført av Difi som bekrefter at departementenes formelle eierstyring skjer gjennom generalforsamling eller foretaksmøte.

7 Jf. lov om Aktieselskapet Vinmonopolet av 19. juni 1931 nr. 18.

8 Jf. statsforetaksloven § 23.

9 Jf. lov om helseforetak m.m. § 30.

typer aksjeselskaper, for eksempel retten til å fastsette høyere utbytte enn hva styret eller bedriftsforsamling foreslår¹⁰.

5.1.5 Andre rammer

Ut over rammene som følger av Grunnloven, den generelle forvaltningsretten og selskapslovgivningen, er det i hovedsak konkurranseretten og børs- og verdipapirretten som stiller rettslige krav til eierskapsutøvelsen. Andre sentrale rettslige rammer følger av EØS-regelverket, bl.a. reglene om offentlig støtte.

5.1.5.1 Offentlig eierskap og EØS-avtalen

EØS-avtalen er i utgangspunktet nøytral med hensyn til offentlig og privat eierskap, jf. artikkel 125 og 59 (2). Forbudet mot offentlig støtte i EØS-avtalens artikkel 61 (1) gjelder således også overfor selskaper eid av staten, kommuner og fylkeskommuner. Dette begrenser regjeringens muligheter til å vektlegge ikke-kommersielle hensyn i eierskapsutøvelsen. For å avgjøre om offentlige midler som tilføres et selskap innebærer offentlig støtte har EU-domstolen og Europakommisjonen utviklet det såkalte markedsinvestorprinsippet. Dersom det offentlige tilfører et selskap kapital på andre vilkår enn hva en sammenlignbar privat investor antas å ville ha stilt, kan det tyde på at tilførselen innebærer en økonomisk fordel for det aktuelle selskapet som kan være i strid med reglene om offentlig støtte. Dette innebærer at staten må kreve normal markedsmessig avkastning på kapital som er innskutt i et selskap som opererer i konkurranse med andre. EFTAs Overvåkingsorgan (ESA) påser at statsstøtteregelverket overholdes i Norge.

5.1.5.2 Konkurranseregelverket

I utgangspunktet kan endringer i statlig eierskap også omfatte forhold som vil bli behandlet av norske eller andre konkurransemyndigheter. Dette gjelder bl.a. fusjoner som konkurransemyndighetene i henhold til konkurransereglene for foretak skal føre kontroll med. I slike saker vil regjeringen foreslå for Stortinget at det tas forbehold om slike myndigheters behandling, slik at sakene ikke behandles på noen spesiell måte som følger av det statlige eierskapet¹¹.

5.1.5.3 Reglement for økonomistyring i staten

En avgjørende ramme for statens eierskapsutøvelse er «Reglement for økonomistyring i staten»¹². Reglementet gjelder bl.a. for *styring og oppfølging av statens eierinteresser i statsaksjeselskaper, statsforetak, særlovselskaper og andre selvstendige rettssubjekter som staten eier fullt ut, samt selskaper der staten er deleier*, herunder er formålet at *statens materielle verdier forvaltes på en forsvarlig måte*.

I § 10 i Reglement for økonomistyring i staten fremgår det at: *«Virksomheter som har overordnet ansvar for statsaksjeselskaper, statsforetak, særlovsselskaper eller andre selvstendige rettssubjekt som staten eier helt eller delvis, skal utarbeide skriftlige*

¹⁰ Jf. aksjeloven § 20–4 nr. 4 og statsforetaksloven § 17.

¹¹ Nærings- og fiskeridepartementet har ansvaret for konkurransepolitikken, herunder konkurranselovgivningen for foretak og regelverk om offentlig støtte. Departementet er også klageinstans for saker etter konkurranseloven, uavhengig om det er saker vedrørende selskaper som er eid av staten eller private. Det oppnevnes settestatsråd for næringsministeren ved behandling av klagesaker etter konkurranseloven der selskaper med statlig eierandel er part eller direkte berørt av sakens utfall, og der næringsministeren på grunn av sitt ansvar for forvaltning av statens eierinteresser i det aktuelle selskapet, er inhabil eller ønsker å fratre fordi statsråden er nær grensen for inhabilitet. Generelt vil konkurransepolitiske avgjørelser hvor næringsministeren har ansvar for forvaltning av statens eierinteresser kunne utløse behov for bruk av settestatsråd, avhengig av omstendighetene. I 2016 tar regjeringen sikte på å etablere et uavhengig klageorgan, Konkurranseskjematilrådet, som skal overta departementets rolle som klageinstans.

¹² Utarbeidet av Finansdepartementet. Fastsatt ved kronprinsregentens resolusjon 12.12.2003. Revidert senest 18.9.2013.

retningslinjer om hvordan styrings- og kontrollmyndigheten skal utøves overfor hvert enkelt selskap eller grupper av selskaper. Gjenpart av retningslinjene skal sendes Riksrevisjonen. Staten skal, innenfor gjeldende lover og regler, forvalte sine eierinteresser i samsvar med overordnede prinsipper for god eierstyring med særlig vekt på:

- a) at den valgte selskapsform, selskapets vedtekter, finansiering og styresammensetning er hensiktsmessig i forhold til selskapets formål og eierskap
- b) at utøvelsen av eierskapet sikrer likebehandling av alle eiere og understøtter en klar fordeling av myndighet og ansvar mellom eiertverksomheten og styret
- c) at målene fastsatt for selskapet oppnås
- d) at styret fungerer tilfredsstillende

Styring, oppfølging og kontroll samt tilhørende retningslinjer skal tilpasses statens eierandel, selskapets egenart og risiko og vesentlighet.»

Videre fremgår det i § 16 at: «Alle virksomheter skal sørge for at det gjennomføres evalueringer for å få informasjon om effektivitet, måloppnåelse og resultater innenfor hele eller deler av virksomhetens ansvarsområde og aktiviteter. Evalueringene skal belyse hensiktsmessighet av eksempelvis eierskap, organisering og virkemidler, herunder tilskuddsordninger. Frekvens og omfang av evalueringene skal bestemmes ut fra virksomhetens egenart, risiko og vesentlighet.»

Et sentralt prinsipp i aksjeselskaper, statsforetak og særlovselskaper er at statens økonomiske ansvar er begrenset til innskutt egenkapital.

5.1.5.4 Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse

Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse (NUES) er et utvalg bestående av ulike interessegrupper for eiere, utstedere av aksjer og Oslo Børs¹³. Formålet med utvalget er å utarbeide og løpende oppdatere en anbefaling for eierstyring og selskapsledelse som kan bidra til størst mulig verdiskaping i børsnoterte selskaper til det beste for aksjeeiere, ansatte, andre interessenter og øvrige samfunnsinteresser. Anbefalingen skal bidra til å styrke tilliten til norske selskaper og det norske aksjemarkedet. NUES la 30. oktober 2014 frem en revidert versjon av Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse. Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse supplerer statens egne prinsipper for god eierstyring, jf. kapittel 5.2.

Oslo Børs har krav om at selskaper som er notert på Oslo Børs årlig skal utarbeide en samlet redegjørelse for selskapets eierstyring og selskapsledelse. Etter de samme reglene skal det gis en forklaring der den norske anbefalingen ikke er fulgt. Også regnskapsloven § 3–3b inneholder krav til redegjørelse for selskapenes prinsipper og praksis vedrørende foretaksstyring. Statens forventninger til selskapenes etterlevelse av NUES' anbefaling er redegjort for i kapittel 5.2.3.

5.1.5.5 OECDs retningslinjer for styring av statlig eide selskaper

I 2005 utga OECD retningslinjer for styring av statlig eide selskaper som et supplement til OECDs prinsipper for corporate governance. Nærings- og handelsdepartementet (nå Nærings- og fiskeridepartementet) bidro i utarbeidelsen av retningslinjene. Bakgrunnen for retningslinjene er at god eierstyring av selskaper med statlig eierandel gir bedre økonomisk utvikling, og det er ansett som hensiktsmessig med en felles standard for god praksis for statlig eierskapsforvaltning. I 2010 fulgte OECD opp med en praktisk

¹³ Aksjonærforeningen i Norge, Den norske Revisorforening, Eierforum (der også Nærings- og fiskeridepartementet er representert), Finans Norge, Norske Finansanalytikerens Forening, Pensjonskasseforeningen, Næringslivets Hovedorganisasjon, Oslo Børs og Verdpapirfondenes Forening.

veileder til retningslinjene på utvalgte områder¹⁴. Både OECDs retningslinjer for styring av statlig eide selskaper og OECDs prinsipper for corporate governance ble revidert og oppdatert av OECD i 2015¹⁵. Nærings- og fiskeridepartementet var involvert i revisjonsarbeidet gjennom deltakelse i OECD Corporate Governance Committee og Working Party on State Ownership and Privatisation Practices.

Hovedhensikten med retningslinjene har vært å gi råd som kan bidra til at statlig eide selskaper får en mer avklart juridisk status og styringsform som er lik tilsvarende private virksomheter. Videre anbefaler OECD i retningslinjene å skille mellom statens ulike roller som politisk myndighet, tilsyns-/kontrollorgan og rollen som eier av selskaper. Et tredje poeng er å styrke styrets rolle, særlig med hensyn til kompetanse og integritet, i selskaper med statlig eierandel. Åpenhet rundt eierskapet, eierskapsprinsipper/-policy og respekten for minoritetsaksjonærer er også sentrale områder som retningslinjene omhandler.

Den norske stats eierskapsutøvelse og statens prinsipper for god eierstyring er i all hovedsak i samsvar med anbefalingene i OECDs retningslinjer for styring av statlig eide selskaper. Også styre og ledelse i selskaper med statlig eierandel kan ha nytte av anbefalingene i OECDs retningslinjer.

5.1.5.6 Hvordan eierkontrollen påvirkes ut fra ulike eierandeler

Når Stortinget har bestemt at staten skal delta på eiersiden i et selskap som er en selvstendig juridisk enhet, har dette konsekvenser for hvordan politiske føringer og andre mål kommuniseres, og hvordan og i hvilken grad det kan gripes inn i virksomhetens drift.

Styring av et statsforetak, aksjeselskap og særlovsselskap skiller seg fra styring av organer i statsforvaltningen. Eierne (herunder staten som aksjeeier) må forholde seg til den lovbestemte rolledelingen mellom generalforsamling, styret og daglig ledelse. Gjennom å organisere virksomheter som selvstendige rettssubjekter, som statsforetak, særlovsselskaper eller aksjeselskaper, fraskriver staten seg i utgangspunktet muligheten til direkte å påvirke den løpende driften.

Gjennom deltakelse i nominasjonsprosesser og valg til styrende organer, fastlegging av selskapets formål og øvrige vedtektsbestemmelser, og gjennom å trekke opp rammer for virksomheten på generalforsamlingen kan staten som eier likevel øve innflytelse på selskapets virksomhet. Innflytelsen vil avhenge av størrelsen på statens eierandel.

Heleide selskaper

Aksjeselskaper som staten eier 100 pst. kalles statsaksjeselskaper (eller statsallmennaksjeselskaper)¹⁶. De alminnelige reglene i aksjelovgivningen gjelder også for statsaksjeselskapene. I tillegg er det gitt enkelte særregler som gir staten utvidet kontroll med eierskapet, jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 20–4 til § 20–7. Enkelte virksomheter som er heleid av staten er organisert som statsforetak eller særlovsselskap. Statsforetakene er for alle praktiske formål regulert på samme måte som statsaksjeselskap.

De største forskjellene for statsaksjeselskapene, sammenlignet med alminnelige aksjeselskaper, er for det første at generalforsamlingen velger de aksjonærvalgte medlemmene til styret, selv om selskapet har bedriftsforsamling, jf. aksjeloven/

¹⁴ OECD (2010): «Accountability and transparency – a guide to state ownership.»

¹⁵ OECD (2015): «Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises.» og OECD (2015): «Principles of Corporate Governance.»

¹⁶ Staten eier i dag ingen statsallmennaksjeselskaper.

allmennaksjeloven § 20–4 nr. 1¹⁷. Videre er Kongen i statsråd gitt en adgang til å overprøve bedriftsforsamlingens og styrets beslutninger i saker der vesentlige samfunnsmessige hensyn kan tilsi omgjøring, jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 20–4 nr. 2. I statsaksjeselskaper er generalforsamlingen heller ikke bundet av styrets eller bedriftsforsamlingens forslag om utdeling av utbytte, jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 20–4 nr. 4.

Det er plikt til representasjon av begge kjønn i styrene til statsaksjeselskaper og deres heleide datterselskaper, jf. aksjeloven § 20–6. Tilsvarende gjelder statsforetak og allmennaksjeselskaper i sin alminnelighet, jf. statsforetaksloven § 19 og allmennaksjeloven §§ 6–11a og 20–6. Riksrevisjonen har utvidet rett til kontroll med statsrådets forvaltning av statens aksjeinteresser, jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 20–7.

I heleide selskaper kan eier, gjennom vedtak på generalforsamlingen, pålegge selskapet forpliktelser som kan redusere selskapets økonomiske resultater uten at dette kommer i konflikt med aksjeloven/allmennaksjeloven § 5–21 (misbruk av generalforsamlingens myndighet), jf. også aksjeloven/allmennaksjeloven § 6–28 (misbruk av posisjon i selskapet mv.).

Statens økonomiske ansvar i aksjeselskaper, statsforetak og særlovselskaper er i utgangspunktet begrenset til innskutt egenkapital. Går imidlertid eier for langt i å styre selskapet i forretningsmessige saker, kan det føre til at kreditorene retter krav mot staten på erstatningsrettslig grunnlag eller etter selskapsrettslige regler om gjennomskjæring av ansvarsformen. Bl.a. på bakgrunn av dette legges det til grunn at selskapene skal kompenseres dersom de pålegges å gjennomføre investeringer eller annen virksomhet som styret ikke finner forretningsmessig forsvarlig. Dette må skje innenfor de rammer som er fastsatt gjennom relevante lovreguleringer og annet regelverk.

Deleide selskaper

Når staten eier et selskap sammen med andre legger aksjelovgivningen begrensninger på hva slags type beslutninger generalforsamlingen kan fatte, jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 5–21 om misbruk av generalforsamlingens myndighet. Formålet med bestemmelsen er å sikre minoritetsaksjonærenes rettigheter overfor majoriteten. Bestemmelsen forbyr generalforsamlingen å treffe beslutninger som er egnet til å gi visse aksjeeiere eller andre en urimelig fordel på andre aksjeeieres eller selskapets bekostning. Dette blir særlig relevant i selskaper der statens eierskap kan være begrunnet ut fra andre formål enn forretningsmessige, men også dersom staten pålegger selskaper oppgaver som naturlig ikke ligger til selskapet. I utgangspunktet er det derfor klare grenser for hvilke politiske mål som kan ivaretas gjennom eierstyring i deleide selskaper.

Avhengig av størrelsen på statens eierandel i selskaper kan likevel en rekke mål ivaretas, som bl.a. å bidra til å beholde et selskaps hovedkontor i Norge. Følgende eierandelsgrenser er sentrale i aksjelovgivningen:

9/10

En eierandel på over ni tideler av aksjekapitalen og en tilsvarende andel av stemmene i et aksjeselskap gir vedkommende majoritetsaksjonær muligheten til å tvangsløse øvrige aksjeeiere i selskapet¹⁸.

¹⁷ Av de heleide selskapene er det kun et fåtall som har bedriftsforsamling eller representantskap.
¹⁸ Jf. aksjeloven § 4–26 og allmennaksjeloven § 4–25.

2/3

En eierandel på over to tredjedeler av aksjekapitalen og en tilsvarende andel av stemmene i et aksjeselskap gir kontroll over beslutninger som krever tilsvarende flertall i henhold til aksjelovgivningen. Vedtak om endring av et selskaps vedtekter forutsetter minst to tredjedeler av stemmene og aksjekapitalen. Det samme gjelder beslutninger om fusjon eller fisjon, vedtak om forhøyelse og nedsettelse av aksjekapitalen, opptak av konvertible lån og vedtak om omdanning og oppløsning.

1/2

En eierandel på over halvparten av aksjekapitalen i et aksjeselskap gir kontroll med beslutninger som krever alminnelig flertall av de avgitte stemmene på generalforsamling. Dette er beslutninger som godkjenning av årsregnskap og vedtak om utdeling av utbytte. Valg av medlemmer til styret og bedriftsforsamling krever også alminnelig flertall. Styret velges imidlertid av bedriftsforsamlingen dersom et slikt organ er etablert.

1/3

En eierandel på over en tredjedel av aksjekapitalen og en tilsvarende andel av stemmene i et aksjeselskap gir negativ kontroll med beslutninger som krever to tredjedelers flertall. En slik eierandel betyr at eier kan motsette seg vesentlige beslutninger som for eksempel flytting av hovedkontor, endring av aksjekapitalen, vedtektsendring mv., jf. avsnittet om to tredjedelers flertall.

Tilbudsplikt

Etter verdipapirhandelloven¹⁹ § 6–1 første ledd inntreffer tilbudsplikt for den som gjennom erverv blir eier av aksjer som representerer mer enn en tredjedel av stemmene i et norsk børsnotert selskap. Det oppstår gjentatt tilbudsplikt for den som gjennom erverv blir eier av aksjer som representerer 40 pst. eller mer av selskapet, og tilsvarende ved 50 pst. og mer²⁰. Tilbudsplikt betyr at en beslutning om å øke statens eierandel i et selskap over disse terskelverdiene kan medføre at staten får en utilsiktet høy eierandel.

5.2 Statens prinsipper for god eierstyring

Måten staten opptrer på som eier har stor betydning for offentlighetens og investorers tillit til norske selskaper med statlig eierandel og det norske kapitalmarkedet. Det er bred politisk enighet om at det statlige eierskapet skal utøves profesjonelt innenfor rammen av norsk selskapslovgivning og basert på allment aksepterte eierstyringsprinsipper²¹, herunder at selskaper hvor statens eierskap i hovedsak er forretningsmessig motivert skal drives på samme måte og under samme rammevilkår som veldrevne private selskaper.

Bondevik II-regjeringen utformet i 2002 ti prinsipper for god eierstyring som angir hvordan staten vil agere som eier og hva staten vil forvente av selskapene. Disse prinsippene har skapt en forutsigbarhet i statens eierskapsutøvelse som er positivt tatt imot av aktørene i det norske kapitalmarkedet. Regjeringen gjorde i forbindelse med Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap enkelte tilpasninger

¹⁹ Lov 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel.

²⁰ Jf. verdipapirhandelloven § 6–6 første ledd.

²¹ Allment aksepterte eierstyringsprinsipper er eierstyringsprinsipper slik disse er omtalt bl.a. i Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse, OECDs prinsipper for corporate governance (OECD Principles of Corporate Governance) og OECDs retningslinjer for corporate governance i statlig eide selskaper (OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises).

av prinsippene slik at de i størst mulig grad er i tråd med praksis og allment aksepterte eierstyringsprinsipper²².

Det er gitt utfyllende kommentarer til hvert av prinsippene. Det er også tatt inn en innledning som en del av kommentarene til prinsippene. Statens forventninger til selskapene er på enkelte områder utdypet i kapittel 5.3.

5.2.1 Innledning til prinsippene

Det statlige eierskapet skal utøves profesjonelt og forutsigbart innenfor rammen av norsk selskapslovgivning og annet lovverk, basert på allment aksepterte eierstyringsprinsipper og med bevissthet om skillet mellom rollen som eier og andre roller staten har²³. Statens prinsipper for god eierstyring retter seg mot alle selskaper hvor staten er eier, enten de er heleid eller deleid av staten, og dekker både selskaper der staten har forretningsmessige og sektorpolitiske og samfunnsmessige mål med eierskapet.

For selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet er statens hovedmål å maksimere verdiene av statens investeringer. For selskaper der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet vektlegger staten at målene nås mest mulig effektivt.

Statens prinsipper for god eierstyring

1. Aksjeeiere skal likebehandles.
2. Det skal være åpenhet knyttet til statens eierskapsutøvelse og selskapets virksomhet.
3. Eierbeslutninger og vedtak skal foregå på generalforsamling.
4. Styret er ansvarlig for å utarbeide klare mål og strategier for selskapet innenfor rammen av vedtektene, staten stiller forventninger til selskapets resultater.
5. Kapitalstrukturen i selskapet skal være tilpasset selskapets formål og situasjon.
6. Styresammensetningen skal være kjennetegnet av kompetanse, kapasitet og mangfold ut fra det enkelte selskaps egenart.
7. Styret har det overordnede ansvaret for forvaltningen av selskapet og skal herunder ivareta en uavhengig kontrollfunksjon overfor selskapets ledelse på vegne av eierne.
8. Styret bør ha en plan for eget arbeid, arbeide aktivt med egen kompetanseutvikling og evaluere sin virksomhet.
9. Lønns- og incentivordninger bør utformes slik at de fremmer verdiskapingen i selskapet og fremstår som rimelige.
10. Selskapet skal arbeide målrettet for å ivareta sitt samfunnsansvar.

5.2.2 Prinsipp 1. Aksjeeiere skal likebehandles

Et selskaps evne til å tiltrekke seg kapital er avhengig av investorenes tillit til at andre aksjeeiere ikke gis urettmessige muligheter til å fremme sine interesser på deres bekostning. Som en dominerende eier i flere selskaper er det vesentlig at staten som

²² De mest sentrale endringene fremgår i kapittel 8.2 i Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap.

²³ Jf. kapittel 5.5 for utdypende omtale av statens ulike roller.

eier arbeider for likebehandling mellom aksjeeierne i selskaper hvor staten er en av flere aksjeeiere.

Forskjellsbehandling kan bestå i at staten i eierrollen urettmessig agerer på basis av informasjon om selskapet som ikke er kjent for andre aksjeeiere. En annen form for forskjellsbehandling er dersom staten utøver eiermakt i selskapet gjennom uformelle kanaler. Staten som aksjeeier får i utgangspunktet ikke tilgang til, og skal heller ikke kreve tilgang til, mer informasjon enn det som kan gis til øvrige aksjeeiere.

Selskapene må ha oppmerksomhet om ikke å forskjellsbehandle aksjeeierne, for eksempel når det gjelder deling av informasjon. Styret bør påse at selskapet har stor grad av åpenhet mot alle selskapets aksjeeiere.

Under spesielle omstendigheter hvor det er påkrevet at staten som eier (og eventuelt andre store eiere) på generalforsamlingen stemmer for å kunne gjennomføre transaksjoner som for eksempel fusjon, fusjon og lignende saker, vil det tidvis være nødvendig å gi store eiere informasjon i forkant av at planene blir offentlig kjent. Dette skjer da etter vurdering og initiativ fra selskapets side. Staten er i slike tilfeller underlagt de alminnelige regler for håndtering av taushetsbelagt informasjon og/eller innsideinformasjon.

Det vises for øvrig til kapittel 5.4 hvor kontakten med selskapene er nærmere beskrevet.

5.2.3 Prinsipp 2. Det skal være åpenhet knyttet til statens eierskapsutøvelse og selskapets virksomhet

Som eier forvalter staten store verdier på vegne av fellesskapet. Åpenhet har betydning for tilliten til det statlige eierskapet, og som følge av det store statlige eierskapet i Norge, til det norske kapitalmarkedet. Åpenhet imøtekommer også et demokratisk hensyn ved at allmennheten får tilgang til informasjon. Høy grad av åpenhet kan begrense misforståelser og øke forutsigbarheten knyttet til statens eierskapsutøvelse. Åpenhet er viktig av hensyn til eventuelle andre aksjeeiere, mulige investorer i selskaper hvor staten er en av flere eiere og av hensyn til at konkurrenter av selskaper med statlig eierskap skal vite at de konkurrerer på like vilkår. Det påligger et ansvar om åpenhet både for staten som eier og for selskapene.

Staten som eier utviser åpenhet på flere måter. Stortingsmeldinger om statlig eierskap klargjør hvorfor staten eier, hva staten bør eie og hvordan staten utøver sitt eierskap, herunder hvilke mål med eierskapet staten har i det enkelte selskap. For enkelte selskaper hvor staten har sektorpolitiske målsettinger med sitt eierskap, utarbeides det også stortingsmeldinger om selskapenes virksomheter. Nærings- og fiskeridepartementet utgir årlig en eierberetning som gir en oversikt over det statlige eierskapet som forvaltes av departementene og hvordan dette har utviklet seg siste år²⁴. Det er også mulig for allmennheten å be om innsyn i statsforvaltningens arbeid og saksdokumenter. I flere sammenhenger er det imidlertid nødvendig å unnta dokumenter fra offentligheten for å kunne ivareta eierskapet på en god måte²⁵.

Staten forventer at selskapene med statlig eierandel er åpne om viktige forhold knyttet til virksomheten. Tilgang til relevant informasjon til rett tid gjør det mulig for staten, andre eiere og øvrige interessenter (herunder allmennheten) løpende å vurdere

²⁴ www.eierberetningen.no

²⁵ Jf. bl.a. offentleglova § 13 og § 23 fjerde ledd.

selskapenes virksomhet, resultater, utvikling og måloppnåelse. Tilgang til relevant informasjon er en sentral forutsetning for god eierskapsutøvelse.

Selskaper som er heleid av staten og som ikke defineres som «små foretak» i henhold til regnskapsloven § 1–6²⁶ og der staten har forretningsmessige mål med eierskapet bør tilstrebe å være like åpne som børsnoterte selskaper med mindre særskilte forhold tilsier noe annet. Alle selskaper som er heleid av staten bør følge Norsk anbefaling om eierstyring og selskapsledelse der denne passer, og som en del av dette gi en samlet redegjørelse for selskapets eierstyring og selskapsledelse, herunder redegjøre for eventuelle avvik fra anbefalingen. De mest aktuelle punktene i anbefalingen er: Redegjørelse for selskapenes eierstyring og selskapsledelse (punkt 1), tydeliggjøring av virksomhet, mål og strategier (punkt 2), sammensetning av styrende organer (punkt 8), krav til styrets arbeid (punkt 9), krav til risikostyring og intern kontroll (punkt 10), godtgjørelse til styret og ledende ansatte (punkt 11 og 12) og informasjon og kommunikasjon (punkt 13²⁷). Redegjørelsen bør gis i årsberetningen eller i dokumenter det er henvist til i årsberetningen.

5.2.4 Prinsipp 3. Eierbeslutninger og vedtak skal foregå på generalforsamling

Det rettslige grunnlaget for statsrådets eiermyndighet i et aksjeselskap er aksjeloven § 5–1 som lyder: «Gjennom generalforsamlingen utøver aksjeeierne den øverste myndighet i selskapet.» Tilsvarende bestemmelse gjelder for allmennaksjeselskapene, statsforetakene og for de fleste særlovselskapene²⁸. Hva angår statsforetakene er «generalforsamlingen» byttet ut med «foretaksmøtet», men realiteten er den samme. Departementet som eier har ikke noen myndighet i selskapet når ikke generalforsamlingsformen benyttes. Ved at generalforsamlingen anvendes som eneste beslutningsarena der staten opptrer som eier, sikres dokumenterbarhet. Det vises for øvrig til kapittel 5.1.2 hvor statsrådets myndighet i selskapet er nærmere beskrevet.

Ovennevnte rammer er ikke til hinder for kontakt mellom eier og selskap utenfor generalforsamlingen, på lik linje med det som er vanlig praksis i kapitalmarkedet for øvrig. Dette er en forutsetning for å få informasjon om virksomheten, og er således et sentralt element i den normale utøvelsen av eierskapets oppfølgings- og kontrollfunksjon. Rammene er heller ikke til hinder for at staten i møter med selskapene tar opp forhold som selskapene bør vurdere i tilknytning til sin virksomhet og utvikling. Eventuelle synspunkt staten formidler i slike møter er å betrakte som innspill til selskapets administrasjon og styre. Saker som krever tilslutning fra eier må behandles på generalforsamlingen²⁹. Det vises for øvrig til omtale i prinsipp 1 og kapittel 5.4 hvor kontakten med selskapene er nærmere beskrevet.

5.2.5 Prinsipp 4. Styret er ansvarlig for å utarbeide klare mål og strategier for selskapet innenfor rammen av vedtektene, staten stiller forventninger til selskapets resultater

Det er et hovedprinsipp for forvaltningen av statens eierandeler at den begrenser seg til overordnet styring. Statens eierskapsutøvelse skal skje slik at styret og daglig ledelse får handlingsrom innenfor gitte rammer. Det følger av selskapslovgivningen at

26 Som små foretak regnes regnskapspliktige som ikke faller inn under regnskapsloven § 1–5 og som på balansedagen ikke overskrider grensene for to av følgende tre vilkår: 1. salgsinntekt: 70 mill. kroner, 2. balansesum: 35 mill. kroner, 3. gjennomsnittlig antall ansatte i regnskapsåret: 50 årsverk.

27 Først og fremst den delen av prinsippet som går på retningslinjer for selskapets rapportering, jf. punkt 13 første ledd.

28 Et unntak er Vinmonopolet som ikke har generalforsamling, jf. lov om Aktieselskapet Vinmonopolet av 19. juni 1931 nr. 18.

29 I særlovselskaper kan det være andre ordninger, jf. for eksempel lov om pengespill som regulerer virksomheten til Norsk Tipping.

selskapets formål (virksomhet) skal fremgå av vedtektene. Staten som eier vil i de heleide selskapene søke å gi selskapet et klart formål i samsvar med statens mål med eierskapet. I deleide selskaper vil selskapets formål fastsettes i samarbeid med øvrige aksjeeiere på generalforsamling.

For de fleste selskapene der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet kan statlige styringsbehov begrunne at virksomhetenes rammer må være tydeligere avgrenset enn det som er vanlig for selskaper der staten har kommersielle mål med eierskapet. Dette kan for eksempel gjelde begrensninger slik at selskapene ikke utvider virksomheten til områder som ikke har betydning for å løse de sektorpolitiske oppgavene. Slike begrensninger bør tas inn i selskapets vedtekter³⁰.

Styret forventes å utarbeide klare mål og strategier for selskapet innenfor rammen av vedtektene, og rapportere på disse. I selskaper hvor staten har sektorpolitiske mål med eierskapet bør det tilstrebes å sette mål som gjør at selskapene kan rapportere på graden av sektorpolitisk måloppnåelse til eier og at effektivitet og måloppnåelse kan evalueres³¹.

Eierne skal kontrollere måloppnåelse og holde styret ansvarlig for denne. Eierne må vurdere hvorvidt manglende måloppnåelse skyldes styret eller forhold utenfor styrets kontroll. Selskapslovgivningen bygger på en forutsetning om at det er tillit mellom eierne og selskapets styre. Tillitsforholdet kan bli brutt som følge av manglende måloppnåelse. Kravene til styrets kompetanse i situasjonen selskapet står overfor kan også bli endret. I slike situasjoner vil det være normalt at eierne bytter ut hele eller deler av styret.

Der staten pålegger et selskap å levere bestemte ytelser bør staten kompensere selskapet økonomisk for kostnadene ved pålagte ytelser. Slik kompensasjon må gis innenfor rammene av EØS-regelverket om offentlig støtte, herunder reglene om tjenester av allmenn økonomisk betydning. Kostnadene og finansieringen av pålagte ytelser bør i størst mulig grad synliggjøres ved å skille ut disse aktivitetene i regnskapet eller for eksempel gjennom å opprette et datterselskap for pålagt virksomhet. Dette vil klargjøre ansvarsforhold, bidra til å forhindre krysssubsidiering og ulovlig statsstøtte og muliggjøre en mer effektiv oppfølging fra eier. I tillegg vil det synliggjøre kostnadene ved pålagte sektorpolitiske mål. Sektorpolitiske målsettinger blir på denne måten ikke kompensert for ved lavere avkastningsforventninger.

Eierne i et selskap kan fremme verdiskaping ved å stille klare resultatforventninger til selskapet. For selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet vil staten som eier stille avkastnings- og utbytteforventninger. Staten vil i denne sammenheng benytte prinsipper for vurdering av avkastning som er i tråd med markedspraksis. Avkastnings- og utbytteforventningene gjøres kjent for selskapet og drøftes normalt med ledelsen eller styret. Det vises for øvrig til kapittel 5.3.1 hvor statens forventninger til avkastning og utbytte er nærmere beskrevet. I selskaper der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet vil staten som eier søke å utvikle tydelige resultatforventninger og resultatindikatorer³².

30 Jf. punkt 2 i Norsk anbefaling om eierstyring og selskapsledelse.

31 Jf. høringsnotat fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet «Sektorselskaper, virkemidler og effektiv måloppnåelse. Vurdering av virkemiddelbruk overfor statlig heleide sektorselskaper» av februar 2014 hvor det i punkt 1.3. (Vurderinger og anbefalinger) bl.a. fremgår at en «god resultatrapportering understøtter departementets løpende eierstyring og oppfølging overfor styret, men vil også danne et viktig grunnlag for evaluering av den samlede virkemiddelbruken. En slik evaluering av virkemidler, som regulering, finansiering og organisering, bør skje jevnlig for å se til at virksomheten er organisert slik at den kan tilpasse seg godt til endringer i oppgaver og omgivelser.»

32 Jf. høringsnotat fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet «Sektorselskaper, virkemidler og effektiv måloppnåelse. Vurdering av virkemiddelbruk overfor statlig heleide sektorselskaper» av februar 2014 punkt 1.3.2 (Operasjonalisering av mål og resultatindikatorer).

Det vises også til prinsipp 7, 8, 9 og 10 og kapittel 5.3.2–5.3.6 hvor statens forventninger til styrets arbeid, samfunnsansvar, lederlønn, forskning, utvikling, innovasjon og kompetanse samt mangfold og likestilling er omtalt.

5.2.6 Prinsipp 5. Kapitalstrukturen i selskapet skal være tilpasset selskapets formål og situasjon

Kapitalstrukturen i et selskap reflekterer dets finansiering. Hvert enkelt selskap bør ha en hensiktsmessig kapitalstruktur slik at den legger til rette for langsiktig verdiskaping, effektiv måloppnåelse og lavest mulig kapitalkostnad. Dette innebærer at kapitalstrukturen bør tilpasses det enkelte selskaps situasjon, i tråd med selskapets mål, strategi og risikoprofil. Styret har et overordnet ansvar for dette.

Samtidig bør staten som eier ha egne vurderinger av selskapenes kapitalisering og gjennom dette bidra til en hensiktsmessig kapitalstruktur som gir selskapene anledning til å realisere en god forretningsmessig utvikling over tid og som bidrar til effektiv drift. Dette gjelder også for selskaper der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet. En lite tilpasset kapitalstruktur kan bl.a. lede til mindre effektiv drift, feilinvesteringer og svak avkastning på kapitalen eller lavere grad av måloppnåelse.

Staten som eier vurderer løpende kapitalstrukturen i selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet med utgangspunkt i forretningsmessige betraktninger. Dette er en del av vurderingene i utarbeidelse av utbytteforventninger, oppfølging av avkastningsforventninger (jf. prinsipp 4 og kapittel 5.3.1) og beslutninger knyttet til eventuelle kapitalinnskudd mv. Faktorer som bl.a. selskapets inntjeningsutsikter, investeringshistorikk, investeringsbehov, modenhet, vekstplaner, avkastningsutsikter, likviditet og kapitalkostnad vurderes i dette arbeidet.

Det kan være aktuelt å justere kapitalstrukturen til et selskap dersom dette anses som hensiktsmessig.

For selskaper der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet kan statlige styringsbehov begrunne en tydeligere avgrensning av virksomhetenes rammer enn det som er vanlig for selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet, også når det gjelder kapitalstruktur. Dette kan for eksempel gjelde beskravninger på låneopptak. Eventuelle begrensninger skal tas inn i selskapets vedtekter³³.

Det vises for øvrig til kapittel 5.3.1 hvor statens forventninger til avkastning og utbytte er nærmere beskrevet.

5.2.7 Prinsipp 6. Styresammensetningen skal være kjennetegnet av kompetanse, kapasitet og mangfold ut fra det enkelte selskaps egenart

Det er av avgjørende betydning og en av statens viktigste oppgaver som eier å sørge for godt sammensatte og kompetente styrer i selskaper hvor staten er aksjeeier.

Forarbeidet til valg av styrende organer i børsnoterte selskaper skjer gjennom egne valgkomiteer (nominasjonskomiteer) valgt på generalforsamling, hvor representanter for staten i samarbeid med representanter for resten av aksjonærfellesskapet søker å finne frem til en best mulig sammensetning av selskapets styrende organer. Forarbeidet til valg av styrende organer i øvrige selskaper hvor staten eier aksjer foregår på en strukturert måte med samme mål. I de heleide selskapene gjennomføres dette arbeidet internt i departementene. Departementene som forvalter statens eierskap har etablert systematiske og grundige prosesser for å evaluere og utvelge styret.

³³ Jf. punkt 2 i Norsk anbefaling om eierstyring og selskapsledelse.

Staten legger vekt på kompetanse, kapasitet og mangfold ut fra selskapets egenart når staten foreslår og velger personer i selskapenes styre. Målet er at styret i det enkelte selskap samlet sett representerer den ønskede kompetansen ut fra selskapets formål, virksomhetsområde, utfordringer og statens mål med eierskapet.

For selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet legges det bl.a. vekt på å velge representanter med bred erfaring fra næringsliv og industri. I selskaper der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet bør det være en balanse mellom styremedlemmer som har kompetanse om de relevante sektorpolitiske oppgavene og styremedlemmer med kompetanse på selskapsledelse og forretningsmessig virksomhet. Det skal alltid være relevant kompetanse, og ikke forhold som politisk tilhørighet eller aktivitet, som avgjør styrevalg. Imidlertid kan politisk erfaring være nyttig kompetanse i et bredt sammensatt styre.

Med utgangspunkt i de grunnleggende kompetansebehovene vil staten bidra til at det enkelte styre representerer et relevant mangfold, herunder bl.a. geografisk tilhørighet, alder og kulturell og erfaringsmessig bakgrunn. Staten vil tilstrebe en mest mulig lik representasjon mellom kjønnene ved styreutvelgelse, og har en ambisjon om å øke andelen kvinnelige styreledere i selskaper med statlig eierandel. Styrekompetanse kan i stor grad opparbeides gjennom praktisk styrearbeid. Det er derfor behov for å ha en kontinuitet i mange styre slik at opparbeidet kompetanse ikke forsvinner.

Omfanget av aktuelle kandidaters øvrige stillinger og verv bør være forenelig med tidsbruken det er rimelig å påregne at styrevervet krever. Dette vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle.

Stortinget har bestemt at stortingsrepresentanter ikke bør velges til verv i selskaper som er underlagt Stortingets kontroll, med mindre det kan forutsettes at representanten ikke stiller til gjenvalg. Det er også en uskreven regel at nye statsråder, når de trer inn i regjeringen, sier fra seg slike verv og heller ikke kan velges til slike nye verv. Tilsvarende gjelder for statssekretærer.

Det er fastsatt bestemmelser om at embets- og tjenestemenn ansatt i et departement eller i statens sentraladministrasjon for øvrig, som har saker vedrørende virksomheten som sitt saksområde, eller som er ansatt i et departement eller annet sentraladministrativt organ som regelmessig behandler saker av betydning for selskapet eller for vedkommende bransje, ikke er valgbare til styre og lignende i selskapet³⁴.

Styrevalgene finner vanligvis sted for en periode på to år, i samsvar med aksjelovens hovedregel. Styresammensetning bør imidlertid vurderes på løpende basis bl.a. med bakgrunn i selskapets prestasjoner og behov. Utskiftinger utenom perioden vil derfor forekomme.

Staten som eier vil vurdere styret med mål om at styret får en mest mulig egnet sammensetning. Ved styrevalgene vil staten bl.a. vurdere om styrenes sammensetning, arbeidsform (internt i styret og med ledelsen), kompetanse, innsats, måloppnåelse og om bidrag til selskapets verdiskaping er tilfredsstillende eller om det er behov for endringer i styret. Staten vil i de heleide selskapene som hovedregel ha en samtale med styrets medlemmer som en del av sin vurdering. I selskaper med valgkomité/nominasjonskomité valgt av generalforsamlingen er det denne som avholder samtalene med styrets medlemmer. Statens vurdering av styrets virksomhet vil også skje indirekte ut fra årsrapportering og annen tilgjengelig informasjon.

³⁴ Jf. statens personalhåndbok 2014 punkt 10.14.1. Bakgrunnen for denne ordningen er bl.a. at en statlig styrerepresentasjon vil gi statsråden økt ansvar for selskapets forretningsmessige disposisjoner, noe som vil måtte forventes å føre til en sterkere statlig kontroll med selskapene som neppe vil være hensiktsmessig ut fra verdimaksimerende målsetting, jf. bl.a. NOU 2004: 7 «Statens forretningsmessige eierskap» kapittel 9.6.2 s. 91–92.

Staten vil underveis i arbeidet med å nominere eventuelle nye kandidater tilstrebe en dialog med styreleder om de vurderinger som er gjort av mulige endringer i styret.

Ovennevnte retningslinjer vil i utgangspunktet også gjelde for sammensetningen av øvrige styrende organer, som for eksempel bedriftsforsamlinger og valgkomiteer.

5.2.8 Prinsipp 7. Styret har det overordnede ansvaret for forvaltningen av selskapet og skal herunder ivareta en uavhengig kontrollfunksjon overfor selskapets ledelse på vegne av eierne

Forvaltningen av selskapet er styrets ansvar. Styret skal sørge for en forsvarlig organisering av virksomheten, ansette administrerende direktør og føre tilsyn med daglig ledelse og selskapets virksomhet for øvrig. Styret skal også ivareta den strategiske ledelsen av og forvalte selskapet ut fra selskapets og eierens interesser innenfor rammene generalforsamlingen har satt for virksomheten. Styret skal fastsette selskapets risikoprofil og påse at selskapet har god intern kontroll, tilstrekkelige systemer og ressurser slik at lovbestemmelser etterleves og hensiktsmessige systemer for risikostyring. Formålet med risikostyringen og selskapets interne kontroll er ikke å eliminere risiko, men å håndtere risiko knyttet til virksomhetsutøvelsen på en forsvarlig måte. Arbeidet i styret bør gjennomføres slik at det i størst mulig grad bidrar til verdiskaping i selskapet.

Styret bør være en ressurs, diskusjonspartner og støttespiller for selskapets ledelse. Samtidig må styret kontrollere ledelsens arbeid og dermed ha en uavhengig rolle. Styret må i forlengelsen av kontrollfunksjonen vurdere selskapets ledelse og eventuelle utskiftninger. Dette omfatter å legge planer for kompetanseutvikling internt slik at nye lederressurser utvikles.

Det vises for øvrig til kapittel 5.3.2 hvor statens forventninger til styrets arbeid er nærmere beskrevet.

5.2.9 Prinsipp 8. Styret bør ha en plan for eget arbeid, arbeide aktivt med egen kompetanseutvikling og evaluere sin virksomhet

For å bidra til at arbeidet i styret skjer på en systematisk og hensiktsmessig måte bør styret lage en årsplan for arbeidet og legge opp til en møtefrekvens slik at styret kan ivareta sine funksjoner. Styrelederen har et særskilt ansvar for å bidra til at arbeidet i styret fungerer godt.

Styreverv krever betydelig innsats, særlig i perioder. Arbeidsinnsatsen styremedlemmene legger ned i vervet er et vesentlig element for kvaliteten på styrearbeidet³⁵.

Utviklingen har gått i retning av mer utstrakt bruk av styreutvalg. Etter norsk lov har styret et felles ansvar for beslutninger som treffes. Dersom styreutvalg benyttes, betraktes utvalgets arbeid som saksforberedende hvor den endelige beslutningen fattes i styret. For å få tilstrekkelig forberedelse av sentrale tema kan styreutvalg være hensiktsmessig. Eksempler på styreutvalg er revisjonsutvalg (lovpålagt for mange selskaper), kompensasjonsutvalg/godtgjørelsesutvalg og risikoutvalg.

Styreleder bør legge til rette for at styrets samlede kompetanse utnyttes på best mulig måte, bl.a. gjennom å bidra til at styret fungerer godt som kollegium. Globalisering, teknologisk utvikling og andre endringer i rammebetingelser og regelverk har økt kompleksiteten i styrearbeidet. Styret, og særlig styreleder, bør legge til rette for at

35 McKinseys Global Board Survey, en undersøkelse fra 2013 gjort blant 772 styrerepresentanter, viser at effektive styrer bruker mer enn 40 dager i året pr. styrerepresentant til styrearbeid, mer enn det doblet av mindre effektive styrer, jf. McKinsey & Company (2014): «Statlig eierskap, Rapport til Nærings- og fiskeridepartementet.»

styremedlemmene til enhver tid har den nødvendige kompetanse til å ivareta styrevervet, og om nødvendig igangsette tiltak for å heve kompetansen³⁶.

Arbeidet i styret bør evalueres³⁷. Staten forventer at styrene årlig evaluerer sin virksomhet og sin kompetanse med den hensikt å etablere et grunnlag for videre utvikling av styrearbeidet (utviklingsevaluering), gjerne ved bruk av ekstern fasilitator. En oppsummering av evalueringen og resultatet bør gjøres tilgjengelig for valgkomiteen (eller departementet i selskaper som er heleid av staten) dersom særskilte hensyn ikke tilsier noe annet³⁸. Det bør også gis en oversikt over eventuelle tiltak som er igangsatt for å bedre styrearbeidet.

Det vises for øvrig til kapittel 5.3.2 hvor statens forventninger til styrets arbeid er nærmere beskrevet.

5.2.10 Prinsipp 9. Lønns- og insentivordninger bør utformes slik at de fremmer verdiskapingen i selskapet og fremstår som rimelige

Riktig utforming av lønns- og insentivordninger kan bidra til verdiskaping i selskapet og til sammenfall mellom aksjeeiernes og selskapets interesser. Utformingen av lønns- og insentivordninger har også betydning for muligheten til å rekruttere og holde på ønsket kompetanse.

I et større perspektiv bør ikke lønnsutviklingen bidra til å svekke Norges konkurransekraft. Også lønnsutviklingen for ledende ansatte i selskaper der staten er eier, har en rolle i en slik bredere sammenheng.

Staten har siden 2001 hatt veiledende retningslinjer for godtgjørelse til ledende ansatte i selskapene med statlig eierandel³⁹. Ledende ansatte omfatter daglig leder og andre ledende ansatte, jf. Ot.prp. nr. 55 (2005–2006), som viser til regnskapsloven og allmennaksjelovens regler om «ledende ansatte».

Retningslinjene har til hensikt å formidle hvilke forhold staten vil legge vekt på i sin stemmegivning når lederlønnfastsettelsen behandles på selskapets generalforsamling eller foretaksmøte. Hovedhensyn i statens retningslinjer har vært at lederlønningene i selskaper med statlig eierandel bør være konkurransedyktige, men ikke lønnsledende, og at det skal redegjøres for eventuelle avvik fra retningslinjene («følg eller forklar»).

Fra og med regnskapsåret 2011 har styrene i alle heleide og selskaper med stor statlig eierandel, med unntak av de som defineres som «små foretak» etter regnskapsloven, lagt frem en lederlønnserklæring på generalforsamling⁴⁰. For børsnoterte selskaper har dette kravet vært lovpålagt siden 2007⁴¹. Bakgrunnen er et ønske om åpenhet om avlønningene og at eierne gjennom avstemming på generalforsamling kan få uttrykt sin holdning til selskapets lederlønnspolitik. Det er styret som har ansvaret for å utforme og inngå avtaler med ledende ansatte.

Det vises for øvrig til kapittel 5.3.4 og 8.1 hvor statens forventninger til lederlønn er nærmere beskrevet.

36 Jf. Huse, M. og Søland, A. I. (2009): «Styreledelse – styret som team og prosessorientert styrearbeid» s. 147 hvor forfatterne skriver at for å sikre verdiskapende styrevervet bør styreledelsen passe på at styremedlemmene kontinuerlig oppdaterer sin kompetanse så vel som deres kjennskap til selskapet. De viser også til at det er selskapets ansvar å sørge for å oppdatere og utvikle styrets og styremedlemmenes kompetanse.

37 Det er vanlig å dele styreevalueringen inn i tre hovedtyper: rapporteringsevaluering, utviklingsevaluering og rekrutteringsevaluering, jf. bl.a. Huse, M. og Rasmussen, J. L. (2009): «Styreevaluering – hva er det og hvordan brukes de?» Magma 3/2009.

38 Rasmussen, J. L. (2010): «Corporate Governance in Norway: the development of a board evaluation model with special emphasis on large listed companies.» Doktorgradavhandling, Cass Business School i London. Rasmussen peker på at dersom styremedlemmene vet at resultatene fra egnevalueringen skal deles med valgkomiteen, så kan det påvirke eller skade styreevalueringprosessen eller resultatet.

39 Disse gjelder for statsforetak, regionale helseforetak og særlovsselskaper, samt allmennaksjeselskaper og aksjeselskaper hvor staten har en direkte eierandel.

40 Dette fastsettes i det enkelte selskaps vedtekter.

41 Jf. allmennaksjelovens § 5–6 tredje ledd.

Godtgjørelse til styrende organer i selskapene besluttes av generalforsamlingen eller eventuelt av bedriftsforsamlingen. Staten vil i sin vurdering av godtgjørelse til styret i selskaper med statlig eierandel legge vekt på at godtgjørelsen skal reflektere styrets ansvar, kompetanse, tidsbruk og virksomhetens kompleksitet⁴². Staten vil også legge vekt på at styregodtgjørelsene skal bidra til riktig og god kompetanse i styret. Styreleder bør godtgjøres særskilt i tråd med det større omfanget av oppgaver som normalt ligger til dette vervet. For styremedlemmer som deltar i styreutvalg vil særskilt honorar for deltakelse i slike utvalg vurderes, og staten vil normalt stemme for slikt tilleggshonorar. Staten vil, som grunnlag for sin stemmegivning, i det enkelte tilfelle ta stilling til om det er mest hensiktsmessig med faste honorarer eller honorering pr. møte, eller en kombinasjon. I henhold til Norsk anbefaling om eierstyring og selskapsledelse bør styremedlemmer i børsnoterte selskaper oppfordres til å eie aksjer i selskapet⁴³. Staten ser positivt på at styremedlemmer eier aksjer.

Godtgjørelse til andre styrende organer (bedriftsforsamling/representantskap, valgkomité mv.) vil også vurderes ut fra nevnte kriterier.

Det vises for øvrig til kapittel 5.3.2 hvor statens holdninger til styrehonorarer er ytterligere omtalt.

5.2.11 Prinsipp 10. Selskapet skal arbeide målrettet for å ivareta sitt samfunnsansvar

Alle norske selskaper bør ta samfunnsansvar, uavhengig av om de er privat eller offentlig eid, og uavhengig om de har sin virksomhet i Norge eller i andre land. Staten har siden 2001 hatt uttalte forventninger til at selskaper med statlig eierandel utøver samfunnsansvar.

Samfunnsansvar omfatter en rekke saksområder knyttet til hvordan selskapers virksomhet påvirker mennesker, samfunn og miljø, herunder menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, klima og miljø, antikorrupsjon og åpenhet. Tradisjonelt har begrepet vært ment å omfatte forhold som ligger ut over det å overholde lover og regler. Samtidig er dette feltet i sterk utvikling, og enkelte områder innenfor feltet er rettsliggjort⁴⁴.

Utgangspunktet for statens eierskapspolitikk er at selskaper der staten er eier skal bidra til verdiskaping og at selskapene der staten har forretningsmessige mål med eierskapet skal være lønnsomme over tid. Selskapets målrettede arbeid for å ivareta sitt samfunnsansvar skal støtte opp under den forretningsmessige utviklingen i selskapet. Selskaper som skal ivareta sitt samfunnsansvar på en god og fremtidsrettet måte, bør ha en strategisk orientert tilnærming til samfunnsansvar hvor de både vektlegger risikostyring og utnytter nye forretningsmuligheter. Slike selskaper kan lettere få tilgang på den mest kompetente arbeidskraften, de mest lojale kundene og til lokalsamfunn som legger til rette for virksomheten. Dette kan bidra til å styrke det enkelte selskaps konkurransedyktighet og å understøtte den langsiktige verdiskapingen.

Det er styret som har ansvaret for selskapets drift, også når det gjelder samfunnsansvar, og for at virksomheten drives innenfor lover og regler. Selskaper der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet skal ofte ivareta særskilte samfunnsoppgaver uten å ha et klart kommersielt mål. Slike samfunnsoppgaver er som regel noe annet enn det

⁴² Jf. Norsk anbefaling om eierstyring og selskapsledelse punkt 11.

⁴³ Jf. Norsk anbefaling om eierstyring og selskapsledelse punkt 8 og 11.

⁴⁴ Eksempelvis korrupsjonsbestemmelsen i den norske straffeloven, som ble innført i 2003, og Storbritannias antikorrupsjonslovgivning, UK Bribery Act 2010. Begge disse har ekstraterritoriell rekkevidde.

som betegnes som selskapenes samfunnsansvar. Også disse selskapene skal arbeide målrettet for å ivareta sitt samfunnsansvar.

Det vises for øvrig til kapittel 5.3.3 hvor statens forventninger til samfunnsansvar er nærmere beskrevet.

5.3 Utdypende om forventninger til selskapene

I selskapene der staten har forretningsmessige mål med eierskapet er målet til staten som eier høyest mulig avkastning på investert kapital. I selskapene der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet vektlegger staten som eier at målene nås mest mulig effektivt.

Regjeringen er opptatt av at selskapene opprettholder og videreutvikler sin konkurranseposisjon og effektive drift, både på kort og lang sikt. Ulike faktorer kan bidra til dette.

Regjeringen legger til grunn at selskapene har et bevisst forhold til hvilke faktorer som bidrar til selskapets utvikling. Statens prinsipper for god eierstyring inneholder forventninger til selskapene, jf. kapittel 5.2. I dette kapitlet fremgår en utdypende omtale av hvilke forventninger regjeringen har til selskapene på områder av betydning for deres verdiskaping.

5.3.1 Avkastning og utbytte

Det sentrale hensynet i statens forretningsmessige eierskap (selskaper i kategori 1–3) er høyest mulig avkastning over tid på investert kapital. Avkastningen er summen av utviklingen i markedsverdien av et selskaps egenkapital og direkteavkastning i form av utbytter og eventuelt tilbakekjøp av aksjer.

Gjennom å stille klare forventninger til selskapene om avkastning og utbytte kan staten, som andre eiere, bidra til å fremme avkastning og effektiv drift i selskapene.

For børsnoterte selskaper prises selskapet daglig i aksjemarkedet og markedsverdien av egenkapitalen er derfor observerbar. For unoterte selskaper foreligger det normalt ikke løpende markedsprising. For slike selskaper er verdivurderinger et verktøy for å vurdere verdiutviklingen.

Regjeringen forventer at selskapene i kategori 1–3 leverer markedsmessig avkastning, i tråd med statens mål om høyest mulig avkastning over tid. EØS-avtalen setter rammer for fastsettelsen av avkastningskrav, slik at dette ikke skal gi grunnlag for konkurransevridding, jf. kapittel 5.1.5.1.

Med avkastningsmål menes avkastningen en investor kan forvente å få over tid tatt hensyn til risiko. Avkastningsmålene utarbeides spesifikt for hvert enkelt selskap og formidles til selskapene.

Avkastningsmålene gjelder i utgangspunktet som et gjennomsnitt for en periode på tre til fem år, og revideres normalt hvert tredje til femte år. De er ment å være et utgangspunkt for en diskusjon med selskapene om selskapets verdiutvikling, og må sammen med bl.a. selskapets løpende resultatutvikling og utvikling i sammenlignbare selskaper benyttes i vurderingen av selskapets verdiutvikling over tid.

Det fastsettes ikke avkastningsmål for selskaper som ikke er basert på forretningsmessig drift eller som er avhengig av tilskudd fra staten. Disse selskapene følger Stortingets bevilgningsreglement. Regjeringen forventer at driften i slike selskaper er effektiv.

5.3.1.1 Utbytte

Utbytte fra et selskap er ofte en sentral del av avkastningen på den investerte kapitalen.

I selskapene der staten har forretningsmessige mål med eierskapet vil regjeringen generelt støtte en utbyttepolitikk som fremmer langsiktig avkastning. Selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet skal kunne drive virksomhet under samme rammevilkår som selskaper de konkurrerer med hvor staten ikke er aksjeeier.

Ovennevnte innebærer bl.a. at statens utbytteforventninger til selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet settes ut fra forretningsmessige betraktninger. Innenfor en slik ramme kan staten, som andre kommersielle eiere, gjøre selvstendige forretningsmessige vurderinger knyttet til selskapenes utbyttepolitikk, bl.a. ut fra statens perspektiv som en langsiktig eier og statens mål med eierskapet.

Enkelte heleide selskaper er i tillegg til ordinær forretningsdrift pålagt sektorpolitiske oppgaver som kan være bedriftsøkonomisk ulønnsomme for selskapet. I slike tilfeller skal selskapene normalt kompenseres særskilt for dokumenterte ekstrakostnader, og ikke indirekte gjennom reduserte utbytter. Enkelte selskaper som er pålagt sektorpolitiske oppgaver har vedtektsfestet at de ikke skal betale utbytte. Selskaper som er avhengig av statlige bevilgninger betaler normalt ikke utbytte.

Staten formidler både langsiktige og årlige utbytteforventninger til selskapene.

De langsiktige forventningene gjelder i utgangspunktet som et gjennomsnitt for en periode på tre til fem år. Forventningene formuleres i mange tilfeller med grunnlag i selskapets årsresultat etter skatt og minoritetsinteresser. Det kan være tilfeller hvor staten i større grad baserer forventningene på kontantbaserte størrelser, bl.a. som følge av utviklingen i regnskapsreglene og resultatføring av betydelige urealiserte verdiendringer. Ved fastsettelse av langsiktige utbytteforventninger gjør staten en vurdering av bl.a. kapitalsituasjon og inntjeningsutsikter, inkludert elementer som selskapets strategi, kapitalstruktur, bransje- og markedsforhold, modenhet, utbyttepolitikk, likviditetssituasjon og avkastning.

Ved fastsettelse av de årlige utbytteforventningene vurderes i utgangspunktet de samme elementene som nevnt over.

Staten kan bestemme utbyttet gjennom vedtak på generalforsamling/foretaksmøte i heleide selskaper og statsforetak. Det skal da bl.a. legges vekt på at foretaket eller selskapet etter utdelingen har en forsvarlig egenkapital og likviditet⁴⁵. For deleide selskaper gjelder hovedregelen i aksjeloven/allmennaksjeloven om at generalforsamlingen ikke kan vedta et høyere utbytte enn styrets forslag. Statens utbytteforventninger i de deleide selskapene kommuniseres til styret i forkant av at styret fremmer sitt forslag om utbytte, slik at styret er kjent med statens forventninger før det treffer sin beslutning.

5.3.1.2 Tilbakekjøp av aksjer

Selskapers kjøp av egne aksjer for sletting (tilbakekjøp av aksjer) kan i kombinasjon med utbytteutdeling være en effektiv måte å oppnå egnet kapitalstruktur på. Det kan også bidra til å generere en konkurransemessig direkteavkastning.

Som for utbytte er tilbakekjøpsprogram for aksjer en form for anvendelse av overskudd og bør sees i sammenheng med kapitalsituasjonen i selskapet. Egenkapital som selskaper ikke ser hensiktsmessig anvendelse for, føres tilbake til aksjeeierne gjennom eiere som velger å selge sine aksjer. Ved at de aksjene som kjøpes, blir

⁴⁵ Jf. aksjeloven § 3–4 og statsforetaksloven § 17.

permanent slettet, endres ikke de underliggende verdiene som ligger bak hver av de gjenværende aksjene.

Regjeringen mener at børsnoterte selskaper med statlig eierandel bør ha tilsvarende mulighet som andre selskaper til å benytte tilbakekjøp av aksjer. Normalt vil og bør tilbakekjøp av aksjer anses som et supplement til utbytter. Forespørsler fra selskaper om hvorvidt det er aktuelt for staten å delta i tilbakekjøpsprogram vurderes konkret i hvert tilfelle.

I børsnoterte selskaper hvor staten er eier, er det ønskelig at tilbakekjøp av egne aksjer med etterfølgende sletting ikke skal medføre en endring av statens eierandel. Det er derfor i samråd med de aktuelle selskapene over tid etablert et avtaleopplegg som innebærer at staten i forbindelse med selskapers tilbakekjøpsprogram opprettholder sin eierandel. Disse avtalene er offentlig tilgjengelige.

Regjeringen vil videreføre det etablerte avtaleopplegget ved inngåelse av nye tilbakekjøpsavtaler.

5.3.2 Styrets arbeid

I henhold til selskapslovgivningen er det styret som har ansvaret for forvaltningen av selskapet. Regjeringen mener derfor det er av avgjørende betydning og en av statens viktigste oppgaver som eier å sørge for kompetente styre. Regjeringen forventer at styrene forvalter selskapene til det beste for selskapet, eierne og de ansatte, og regjeringen er opptatt av at styrene arbeider aktivt med å utvikle sitt arbeid. Regjeringen viser til at det har vært en betydelig utvikling de siste årene knyttet til hvordan styret kan bidra til selskapets verdiskaping. I det følgende gis noen perspektiver til inspirasjon for styre i selskaper med statlig eierandel på hvordan gode styre arbeider.

Det finnes mye litteratur om godt styrearbeid. Sentralt er bl.a. hvordan styret kan skape merverdi⁴⁶. Flere er opptatt av at styreleder og styrets arbeidsstruktur kan bidra til at styremedlemmenes kompetanse brukes fornuftig, og at dette bør være et grunnelement i styreevalueringer. En sentral oppgave for styreleder er å være en motivator og leder som bidrar til at ressursene til alle styremedlemmene benyttes.

Styrets rolle med å føre tilsyn med den daglige ledelsen og selskapets virksomhet er en av styrets kjerneoppgaver. Gode styre som fungerer som en sparringspartner for ledelsen, og som bidrar ut over rollen som kontrollorgan, blir stadig mer avgjørende i et veldrevet selskap. Styre blir i økende grad ansett å spille en avgjørende faktor for selskapets langsiktige suksess.

Styremedlemmer kan mangle tid, kunnskap eller riktig informasjon til å bidra på en effektiv måte. De beste og mest verdiskapende styrene består av personer med relevant kompetanse gitt de utfordringer selskapet står overfor de neste årene, som anvender denne kompetansen på en god måte og som bruker tilstrekkelig tid på styrearbeidet⁴⁷. Disse styrene er fremoverskuende og sørger for et langsiktig perspektiv, noe som er viktig i en verden hvor omveltninger skjer raskere og selskapets ledelse er ansatt i kortere tidsperioder enn hva som var vanlig tidligere. I tillegg spiller de beste styrene en aktiv rolle i selskapets strategiutforming, risikohåndtering og i oppfølgingen av ledertalenter i selskapet.

46 Jf. bl.a. Huse, M. (2013): «Styreutvikling, styreevalueringer og verdiskaping.» Magma 7/2013. Huse, M. og Søland, A. I. (2009): «Styreledelse – styret som team og prosessorientert styrearbeid.»

47 McKinsey & Company (2014): «Statlig eierskap, Rapport til Nærings- og fiskeridepartementet.»

Kompetanseutvikling for styremedlemmer

Styret bør legge til rette for at styremedlemmene får den nødvendige kompetanse til å ivareta styrevervet, og sørge for tiltak for å heve kompetansen når det er påkrevet. Det vil ofte være hensiktsmessig med et introduksjonsprogram for nye styremedlemmer som for eksempel gir en detaljert innføring i selskapet og selskapets strategi, samt en beskrivelse av bransjen, konkurrenter og leverandører⁴⁸. Som en del av introduksjonsprogrammet vil det være naturlig at det legges til rette for at nye styremedlemmer får møte nøkkelpersoner i selskapet, for eksempel ledelsen, ansatte (tillitsvalgte), store aksjeeiere og eventuelt store kunder. Gode styrer legger ofte også til rette for kompetanseutvikling for styremedlemmene som bygger opp under styrets identifiserte kompetansebehov i tiden fremover. Ofte kan store eiere bidra dersom det anses som hensiktsmessig, for eksempel ved å gjøre sentrale retningslinjer og anbefalinger av relevans for eierskapsutøvelsen tilgjengelig eller ved å skape arenaer for å kunne dele kunnskap mellom styrer⁴⁹.

Styrets rolle i selskapets strategiarbeid

For å bidra aktivt i selskapets strategiutforminger er det bl.a. sentralt at det settes av tid til strategiske tema på styremøtene, at styret har den nødvendige bakgrunnskunnskapen (for eksempel inngående kjennskap til bransjen, selskapets ulike forretningsområder, makrotrender og konkurranseforhold) og at styret er involvert i hele prosessen. Enkelte suksessfulle styrer får utarbeidet en liste over mulige strategier, med detaljering av innholdet og risiko for alle alternativene, slik at styret forstår bredden av mulighetene. I implementeringsfasen bør styret sørge for at strategien blir operasjonalisert på en hensiktsmessig måte.

Styrets rolle i selskapets arbeid med risikostyring

Styrene som er best på risikostyring sørger for å utvikle en grundig forståelse av selskapets viktigste risikoeksponering, bl.a. gjennom ledelsens rapportering til styrene og en løpende dialog med ledelsen om selskapets risikovilje. Risiko bør være en integrert del i selskapets strategiutviklingsprosess, slik at styret og ledelsen har klart for seg hva slags risiko ulike strategier medfører⁴⁷.

For ledelsen er det enklest å være bevisst på den forretningsmessige risikoen selskapet møter i sitt daglige arbeid. Det er av den grunn avgjørende at styrene er bevisst på den fundamentale og langsiktige risikoen.

De beste styrene sørger for at risikovurderinger er integrert i selskapets kjernevirksomhet, og at risikoaspektet er en viktig del av beslutningsgrunnlaget for avgjørelser i selskapet og i styret⁴⁷. Styret bør sørge for at selskapet har styringssystemer og kultur for risikohåndtering som er forenelig med hvordan selskapet ønsker å forholde seg til risiko.

Som en del av styrets vurderinger av hensiktsmessige systemer for risikostyring, bør organisering av risikoarbeidet inngå. Dette innebærer spørsmål om det bør utnevnes eller etableres roller med et særskilt ansvar innenfor etterlevelse av lover, regler og interne retningslinjer (compliance) og risikostyring med direkte rapporteringslinjer til styret, for eksempel compliance officer, chief risk officer og intern revisjon⁴⁹.

⁴⁸ Huse, M. og Søland, A. I. (2009): «Styreledelse – styret som team og prosessorientert styrearbeid.»

⁴⁹ Jf. OECD (2014): «Risk management and Corporate Governance» Rapporten omhandler risikostyringspraksis og corporate governance i 27 land som deltar i OECD Corporate Governance Committee.

Styrets rolle i selskapets arbeid med utvikling av lederkandidater

Effektive styrever leger økt vekt på å følge opp den langsiktige talentutviklingen i selskapet⁴⁷. Styret vil ha god kjennskap til selskapets strategi og bør påse at talentutviklingen bygges opp rundt denne. Tidlig identifisering og utvikling av lederkandidatene skaper en robusthet i organisasjonen og gjør det lettere å følge opp en langsiktig strategi.

De beste styrene på dette området har jevnlig vurdering og oppfølging av flere talenter, hvor de forsøker å avdekke hvilke kandidater som har potensial til å bekle nøkkelposisjoner i fremtiden. Vurderingen av kandidatene kan for eksempel gjennomføres ved at hver toppleder presenterer tre til fem lovende ledere, med bakgrunnsinformasjon og prestasjoner de siste tre årene, og at det legges opp til diskusjon i styret om videre oppfølging av kandidatene. Styret bør også forsøke å møte talentgruppen med jevne mellomrom.

Godtgjørelse til styrene

En faktor for å bidra til best mulig sammensatte styrever, er at styremedlemmene tilbys styregodtgjørelse for arbeidet som reflekterer styrets ansvar, kompetanse, tidsbruk og virksomhetens kompleksitet. Riktig kompensasjon kan være vesentlige for å tiltrekke seg relevant kompetanse og sørge for at styremedlemmer bruker nok tid på styrearbeidet, selv om den ikke bør være hovedmotivasjonen for styrevervet.

Regjeringen har en ambisjon om å opprettholde et moderat nivå på styregodtgjørelsene. Samtidig er det viktig at godtgjørelsene ligger på et nivå som bidrar til riktig og god kompetanse i styret, og som reflekterer styrets ansvar og arbeidsmengde.

5.3.3 Samfunnsansvar

Regjeringen forventer at selskaper med statlig eierandel arbeider systematisk med sitt samfunnsansvar og er ledende på sine områder. Når staten som eier stiller forventninger til selskapenes arbeid med samfunnsansvar, er det både fordi regjeringen mener at en god håndtering av slike forhold bidrar til å ivareta statens aksjonærverdier og at selskaper med statlig eierandel skal opptre etisk forsvarlig.

Med samfunnsansvar menes hvilket ansvar selskapene forventes å påta seg for mennesker, samfunn og miljø som påvirkes av virksomheten, jf. kapittel 5.2.11.

Regjeringen har både generelle og mer spesifikke forventninger til selskapene på samfunnsansvarsområdet. De spesifikke forventningene er knyttet til fire tematiske kjerneområder: klima og miljø, menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og anti-korrupsjon. Regjeringens forventninger tar utgangspunkt i og bygger på nasjonale og internasjonale standarder, konvensjoner og rapporteringsnormer.

Det er selskapenes styrever som har ansvaret for å vurdere hvordan forventningene fra staten som eier best kan følges opp, og for at disse operasjonaliseres på en hensiktsmessig måte.

Regjeringen vil vise til at det de siste årene har vært en omfattende utvikling på samfunnsansvarsområdet. Utviklingen knytter seg bl.a. til økt rettsliggjøring og utvikling av omforente internasjonale normer som Norge har sluttet seg til. Det oppfattes også å være økende oppmerksomhet, forståelse og forventninger hos markedsaktører.

5.3.3.1 Overordnede og generelle forventninger

Regjeringen mener at staten som eier skal ha stor oppmerksomhet på selskapenes arbeid med samfunnsansvar. Oppmerksomhet rundt temaene innenfor samfunnsansvar har økt, og det er blitt økt bevissthet om hvordan håndtering av samfunnsansvar kan bidra til selskapenes forretningsmessige utvikling.

I Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap ble statens forventninger som eier til selskapene videreutviklet bl.a. med bakgrunn i ovennevnte, og regjeringen la bl.a. økt vekt på følgende forhold: Tydeliggjøring fra statens side på styrenes rolle og ansvar på samfunnsansvarsområdet, vesentlighetsprinsippet i forbindelse med rapportering og videreutvikling av interessentdialog som arbeidsmetode for å kartlegge innvirkning på mennesker, samfunn og klima og miljø og for å bedre selskapenes risikostyring. I tillegg ble forventningene på de særskilte områdene videreutviklet med utgangspunkt i utviklingen som har vært på feltet de senere årene.

Selskapene er ulikt eksponert for utfordringer og risiko på de ulike områdene. Selskapene kan derfor benytte «følg eller forklar»-prinsippet i kombinasjon med vesentlighetsprinsippet for å kunne tilpasse arbeidet og rapporteringen til sin virksomhet. «Følg eller forklar»-prinsippet innebærer at styrene, dersom selskapene avviker fra statens forventninger, som det i noen tilfeller kan være grunner for, forventes å forklare dette i for eksempel årsrapporten.

Styrenes oppfølging av samfunnsansvar

Det er regjeringens erfaring at det også i selskapene med statlig eierandel er et behov for økt oppmerksomhet om styreansvaret og måten styrene arbeider med samfunnsansvar på.

Økt oppmerksomhet fra styrene kan etter regjeringens vurdering bidra til bedre risikostyring og således til å ivareta aksjonærverdiene. Styrene må selv beslutte hvordan de vil ivareta styrets ansvar på samfunnsansvarsområdet. En mulighet kan være, slik enkelte selskaper gjør i dag, å legge ansvaret for forberedelsene av styrets behandling av samfunnsansvar til et eget styreutvalg.

Regjeringen forventer at:

- Arbeidet med samfunnsansvar er forankret i selskapenes styrer, at styrene har en aktiv og sentral rolle, og at de rapporterer på vesentlige områder i sin årlige beretning.
- Styrene sørger for nødvendig egen kompetanseutvikling på de relevante saksområdene.
- Selskapene skal være ledende innenfor arbeidet med samfunnsansvar på sine områder. Det forventes at selskapene aktivt følger og er med på å utvikle god forretningsskikk på de områder som er relevante for virksomheten.
- Selskapene har etiske retningslinjer, og at disse er offentlig tilgjengelig.
- Selskapene utarbeider retningslinjer for sitt arbeid med samfunnsansvar og at retningslinjene er offentlig tilgjengelige. Selskapene integrerer arbeidet med klima og miljø, menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og arbeid mot korrupsjon i sine retningslinjer.
- Selskaper med internasjonal virksomhet knytter seg til FNs Global Compact. Alle selskapene forventes å kjenne til og arbeide for å etterleve Global Compacts ti prinsipper, og vurdere å knytte seg til Global Compact.
- Selskaper med internasjonal virksomhet eller internasjonal leverandørkjede setter seg inn i og følger anbefalingene i OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper.

- Selskapene legger ILOs åtte kjernekonvensjoner til grunn for sin virksomhet.
- Selskaper rapporterer om sitt arbeid med samfunnsansvar, med vekt på vesentlige utfordringer, mål og indikatorer for måloppnåelse. Selskaper av en viss størrelse forventes å benytte den internasjonalt anerkjente rapporteringsstandarden Global Reporting Initiative.
- Selskapene har gode varslingsystemer i egen virksomhet.
- Selskapene har dialog med vesentlige interessenter der det er relevant, for å kartlegge hvem som berøres av virksomheten og for å redusere risiko.

Regjeringen mener at økt kunnskap om internasjonale normer, konvensjoner og retningslinjer som ILOs kjernekonvensjoner, FNs Global Compact, UN Guiding Principles on Business Rights (UNGPR) og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper kan bidra til å redusere risiko for selskapers medvirkning til brudd på menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter.

5.3.3.2 Klima og miljø

Næringslivets miljømessige samfunnsansvar innebærer at hensynet til miljø og ressursbruk er integrert i selskapenes økonomiske beslutninger. I tillegg til å etterleve nasjonale og internasjonale miljøkrav bør selskapene også ta offensive grep for å redusere sin negative miljøpåvirkning ut over det som følger av slike krav. Dette kan bidra til kostnadsreduksjoner, bedre strategiske utgangspunkt for virksomheten på lang sikt og nye markedsmuligheter. Næringslivet kan bidra til å redusere miljøbelastninger gjennom mer miljøvennlig og ressurseffektiv drift i egen virksomhet. Selskaper kan også utvikle prosesser eller teknologier for å anvende knappe ressurser mer effektivt og redusere klimagassutslipp. Høye miljøstandarder hos leverandører og i verdikjeden er også sentralt i et miljømessig samfunnsansvar. Dette gjelder for alle selskaper, uavhengig av eierskap.

Behovet for effektive tiltak for å forebygge klimaendringer har økt. Det arbeides internasjonalt med å begrense klimagassutslippene for å kunne oppnå togradersmålet. Regjeringen mener derfor at det er grunn til å forvente endringer i det internasjonale klimaregimet. Disse endringene kan ha stor betydning for næringslivet. Dette er noe av bakgrunnen for at markedsaktører i dag har økt oppmerksomhet på utviklingen av klimapolitikken og de forretningsmessige konsekvensene av dette.

Som eier har staten behov for å ivareta verdiene i sin portefølje. På denne bakgrunn mener regjeringen det er sentralt at selskapene utvikler god risikoforståelse for mulige endringer i rammebetingelser som følge av realistiske scenarioer for klimaendringer og nasjonale og internasjonale klimatiltak. Klimatiltak kan også være en pådriver for teknologiutvikling og åpne nye markedsmuligheter. Selskapene bør ha en bevisst holdning til forretningsmulighetene som slike endringer gir.

Regjeringen forventer at:

- Selskapene har god risikoforståelse med hensyn til hvordan klimaendringer og klimapolitiske tiltak kan påvirke deres virksomhet.
- Selskapene skal være i fremste rekke når det gjelder arbeidet for klima og miljø i sin bransje, herunder med tiltak som kan redusere klimagassutslipp.
- Selskapene har en bevisst holdning til gevinstene som kan høstes ved tidlig tilpasning til nye klima- og miljøkrav.

5.3.3.3 Menneskerettigheter

Regjeringen viser til at offentlige myndigheter har et ansvar for å ivareta menneskerettigheter, og at staten er bundet av flere internasjonale konvensjoner som forplikter Norge til å beskytte menneskerettighetene. Det er derfor kun stater som kan holdes rettslig ansvarlig for brudd på menneskerettighetene.

Menneskerettighetene setter likevel viktige rammer for næringslivets virksomhet. Menneskerettighetskonvensjonene kan gjennom krav om lovgivning og andre virkemidler pålegge statene å sikre at næringslivet ikke opptrer i strid med menneskerettighetene. Gjennom ikke-bindende retningslinjer kan næringslivet også oppfordres til selv å respektere menneskerettighetene.

Medvirkning til brudd på menneskerettighetene kan, i tillegg til konsekvensene for menneskene som blir rammet, medføre alvorlig omdømmetap og andre betydelige kostnader for et selskap. Økt systematikk fra selskapenes side i arbeidet med å forebygge brudd på menneskerettighetene anses å redusere risikoen knyttet til dette. Både OECD og EU har utviklet sine retningslinjer for selskapers samfunnsansvar i tråd med UNGP. Regjeringen legger til grunn at norske selskaper er godt kjent med UNGP og innarbeidingen av UNGP i OECDs og EUs retningslinjer.

Regjeringen forventer at:

- Selskaper med statlig eierandel respekterer grunnleggende menneskerettigheter, slik de fremkommer i internasjonale konvensjoner, i all sin virksomhet og at selskapene også følger dette overfor sine leverandører og forretningspartnere.
- Alle selskaper med statlig eierandel integrerer relevante forhold knyttet til menneskerettigheter i sin virksomhet.
- Selskapene gjennomfører relevante aktsomhetsvurderinger i tråd med anbefalingene fra UNGP for å motvirke medvirkning til menneskerettighetsbrudd og redegjøre for hvordan de adresserer selskapets innvirkning på menneskerettighetene.

5.3.3.4 Arbeidstakerrettigheter

Det forventes at selskaper med statlig eierandel respekterer og bidrar til et anstendig arbeidsliv hvor grunnleggende arbeidsstandarder og –rettigheter ivaretas og at arbeidstakerne gis en lønn de kan leve av. Selskapene forutsettes å ha kunnskap om nasjonal lovgivning og internasjonale konvensjoner om arbeidsvilkår. ILOs åtte kjernekonvensjoner står sentralt og regnes som grunnleggende på arbeidslivets område. Kjernekonvensjonene omfatter grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet: retten til å organisere seg og retten til kollektive forhandlinger, eliminasjon av alle former for tvangs- og slavearbeid og diskriminering i arbeidslivet, samt avskaffelse av barnearbeid. Det er ILOs medlemsstater som er folkerettslig forpliktet til å etterleve kjernekonvensjonene, og kjernekonvensjonene regnes også som en del av menneskerettighetene og er omfattet av UNGP.

Det norske arbeidsmarkedet er generelt godt regulert, og det er utstrakt samarbeid mellom arbeidstakere og arbeidsgivere. I mange av de landene selskapene har virksomhet, eller har forretningspartnere og leverandører, er det ikke slik. Norske selskaper kan bidra til å utvikle arbeidstakernes rettigheter i andre land gjennom å sette standarder som er beste praksis i de enkelte land.

Regjeringen forventer at:

- Selskapene legger til grunn ILOs åtte kjernekonvensjoner som en minimumsstandard for sin virksomhet, samt at disse følges opp i verdikjeden.
- Selskapene er blant de ledende i sin bransje når det gjelder HMS, samt har oppmerksomhet om dette overfor leverandører og forretningspartnere.
- Selskapene vurderer behovet for å inngå globale rammeavtaler med fagbevegelsen, som gjelder for drift i hele verden.
- Selskapene opptrer ansvarlig i omstillingsprosesser og gjennomfører disse i dialog med ansatte og lokalsamfunn.

5.3.3.5 Arbeidet for åpenhet i økonomiske transaksjoner og mot korrupsjon

Korrupsjon er straffbart, både i henhold til norsk og internasjonal lovgivning. Lovgivningen i Norge gjelder uavhengig av hvilket land et norsk selskap opererer i, og forholdsvis som omfatter korrupsjon i utlandet kan straffefølges i Norge. Korrupsjon utgjør en trussel mot rettsstaten, demokratiet, menneskerettighetene og sosial rettferdighet. Korrupsjon kan også hindre økonomisk utvikling og virke konkurransevidende. Regjeringen forventer at dette skal sette standarden for det arbeidet selskapene gjør for å forebygge korrupsjon.

Åpenhet og offentlighet er et effektivt virkemiddel i arbeidet mot korrupsjon. Åpenhet om pengestrømmer er viktig også for å ivareta selskapenes skatteansvar i landene de har virksomhet. I mange utviklingsland er lave skatteinntekter en sentral årsak til fattigdom. En av årsakene til lav skatteinngang er manglende åpenhet i det globale finanssystemet.

Et mer målrettet arbeid i styre og selskap for åpenhet i økonomiske transaksjoner vil bidra til å redusere risiko for korrupsjon og derved kunne være verdikjende for selskap og eier. Dette kan bidra til bedre systematikk i korrupsjonsforebyggende tiltak og derved være med å forebygge medvirkning til korrupsjon, omdømmetap og økonomiske tap.

Regjeringen forventer at:

- Selskapene utviser størst mulig grad av åpenhet knyttet til pengestrømmer, herunder også skatt.
- Selskaper med internasjonal virksomhet følger OECDs retningslinjer på skatteområdet, og herunder søker å unngå å benytte skatteparadis som ikke følger standardene til Global Forum om transparens og effektiv informasjonsutveksling i skattesaker og som ikke vil inngå skatteopplysningsavtaler med Norge.
- Selskapene har retningslinjer, systemer og tiltak for å hindre korrupsjon, og for å håndtere mulige lovbrudd eller tvilstilfeller som måtte avdekkes på dette feltet.
- Selskapene gjennomfører aktsomme og grundige vurderinger når det gjelder problemstillinger knyttet til korrupsjon for sin virksomhet. Dersom slike vurderinger tilsier at det er berettiget tvil om forhold kan regnes som korrupsjon, forventes det at selskapene ikke involverer seg i slike.

5.3.3.6 Regjeringens oppfølging av selskapenes arbeid med samfunnsansvar

Oppfølgingen av selskapenes arbeid med samfunnsansvar skjer gjennom eierdialogen i kvartalsmøter og/eller i årlige møter om samfunnsansvar. I forbindelse med særskilte saker kan det være aktuelt med ytterligere oppfølging av selskapene. Selskapenes og styrenes arbeid med samfunnsansvar vil være del av vurderingene som gjøres i forbindelse med styrevalg.

Regjeringen mener at frivillige organisasjoner har en kompetanse og erfaring som er relevant også for staten som eier når det gjelder selskapenes arbeid med samfunnsansvar. Det er derfor etablert en dialog mellom staten som eier og frivillige organisasjoner om dette, og regjeringen vil videreføre en slik dialog.

5.3.4 Retningslinjer for lederlønn

Nærings- og fiskeridepartementet fastsatte 13. februar 2015 «Retningslinjer for lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte i foretak og selskaper med statlig eierandel». Retningslinjene følger som vedlegg på side 59.

Hovedprinsippene i retningslinjene fra 2011 er videreført, herunder at lederlønningene skal være konkurransedyktige, men ikke lønnsledende sammenlignet med tilsvarende selskaper og at styret skal bidra til moderasjon i godtgjørelsen til ledende ansatte.

Sentrale endringer i retningslinjene er bl.a. at det legges til grunn at retningslinjene skal følges i selskaper hvor staten har en eierandel på over 90 pst. Retningslinjenes virkeområde er dessuten utvidet til også å gjelde heleide datterselskaper av selskaper hvor staten eier mer enn 90 pst. Videre vil staten som eier heretter ikke støtte pensjonsopptjening for alderspensjon som overstiger maksimalgrensen i de skattefavoriserte pensjonsordningene i Norge (p.t. 12 G). For avtaler (inkludert forhåndsavtaler) om sluttvederlag er retningslinjene utvidet til å gjelde samtlige ledende ansatte, og ikke bare daglig leder.

Det vises for øvrig til kapittel 8.1 hvor statens forventninger til lederlønn er nærmere beskrevet.

5.3.5 Forskning, utvikling, innovasjon og kompetanse

Selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet skal drive sin virksomhet ut fra hva som tjener selskapet og aksjeeierne over tid. Regjeringen vil vise til at selskapers evne til ønsket omstilling, nyskaping og innovasjon kan være avgjørende for fremtidig utvikling og konkurransekraft. Også for næringslivet og økonomien som helhet har dette betydning. Ønsket omstilling og innovasjon er sentrale kilder til verdiskaping og for utviklingen av velferden i et samfunn. Økt verdiskaping skjer først og fremst når ressurser benyttes på nye og mer effektive måter. Gjennom nyskapende produksjonsmetoder og utvikling av nye varer og tjenester, kan selskaper produsere et bedre produkt til en lavere kostnad eller ta en høyere pris for det de produserer. Dette er endringer som øker selskapers lønnsomhet og samtidig styrker grunnlaget for velferdssamfunnet. Internasjonal konkurranse er en viktig stimulans for innovasjon og omstilling. Aktører i norsk næringsliv har vært og er i god stand til å tilpasse seg virkningen av internasjonal konkurranse. For å oppnå effektiv drift og tilfredsstillende inntjening forventer regjeringen at styrene i selskaper med statlig eierandel følger den teknologiske og markedsmessige utviklingen og til enhver tid organiserer sin virksomhet så effektivt som mulig.

Selskapers konkurransekraft påvirkes bl.a. av at de er i stand til å ta i bruk og videreutvikle ny kunnskap og nye teknologiske og organisatoriske løsninger.

Regjeringen mener derfor at aktører i næringslivet bør være bevisst verdien av å investere i forskning og utvikling og i kommersialisering av forskning. Selskaper bør ha en bevisst tilnærming til å kommunisere egne forskningsresultater, men også til å kommersialisere resultater fra andre forskningsmiljøer og selskaper. Det offentlige virkemiddelapparatet bør brukes der dette kan understøtte selskapenes egen satsing. Flere selskaper med statlig eierandel er ledende selskaper i Norge, også når det gjelder forskning og utvikling. Det har betydning for den samlede konkurransekraften i norsk økonomi at selskapene bidrar til en god teknologiutvikling, til utviklingen av gode næringsklynger, knoppskyting og økt verdiskaping.

Tilgang på arbeidskraft med spesialisert kunnskap blir en stadig viktigere konkurransefaktor for selskaper. Norge har generelt en høyt utdannet befolkning, og ansatte, både i offentlig og privat sektor, har gjennomgående god kompetanse. Som eier er regjeringen opptatt av at det enkelte selskap har en bevisst rekrutteringspolitikk og at selskapene oppdaterer og videreutvikler medarbeidernes kompetanse, slik at både selskapene og de enkelte ansatte står best mulig rustet til å møte nye krav og omstillingsbehov.

5.3.6 Mangfold og likestilling

Ulik kompetanse og erfaring kan bidra positivt til et selskaps utvikling. Dersom et selskap besitter ulike og komplementære ferdigheter kan dette gi et bredere og bedre grunnlag for gode beslutninger. Dette kan styrke selskapets nyskapingsevne og gjøre selskapet bedre rustet til å møte utfordringer og dermed bidra til en mer lønnsom utvikling. Selskaper bør derfor være bevisst verdien av mangfold i organisasjonen. Med mangfold menes bl.a. ulike utdannings- og erfaringsbakgrunn, alder, kjønn, kulturell og geografisk bakgrunn.

Det er en sentral lederoppgave at likestilling og mangfold er solid forankret i selskapenes personalpolitikk. Det forventes av styrene at personalpolitikken preges av inkludering og mangfold og at selskaper med statlig eierandel har etablert strategier og gjennomfører tiltak for å fremme likestilling og annet mangfold i virksomheten. For selskapene vil det være viktig å legge strategier for hvordan den beste kompetansen kan benyttes i selskapene, inklusiv hvordan det kan legges til rette for flere kvinnelig toppledere.

5.4 Kontakten med selskapene

Statens prinsipp 1 for god eierstyring slår fast at aksjeeiere skal likebehandles i selskaper hvor staten er en av flere aksjeeiere. Dette omfatter også hvilken informasjon staten som eier mottar fra selskapet og hvilken kontakt det er med staten som eier.

Informasjonsutvekslingen fra selskap til eier kan gå gjennom ulike kanaler. I tillegg til kvartals- og årsberetninger, annen offentlig tilgjengelig informasjon og generalforsamling, avholdes det regelmessige kontaktmøter med selskapets ledelse som en sentral del av oppfølgingen i de fleste departementene som forvalter statens eierskap. For Nærings- og fiskeridepartementets del avholdes det med enkelte unntak møter hvert kvartal og årlige møter om samfunnsansvar med selskapene. Møtene kan dreie seg om gjennomgang av den økonomiske utviklingen, kommunikasjon av statens avkastnings- og utbytteforventninger, orientering og diskusjon om strategiske spørsmål og problemstillinger knyttet til samfunnsansvar mv. Denne typen møter skjer på linje med hva som er vanlig mellom børsnoterte selskaper og større investorer⁵⁰. Møtene håndteres innenfor

50 Det følger av kommentarene til punkt 13 Informasjon og kommunikasjon i Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse at «I tillegg til dialogen med eierne i generalforsamlingen bør styret legge til rette for at aksjeeiere kan kommunisere med selskapet også utenfor generalforsamlingen. Dette vil øke styrets kunnskap om løpende forhold vedrørende selskapet som aksjeeiere er særlig opptatt av.»

rammene som er gitt i selskaps- og verdipapirlovgivningen, ikke minst hva angår hensynet til likebehandling av aksjeeiere. Fra selskapene møter vanligvis representanter fra selskapets administrative ledelse, men det er opp til selskapenes styrer å avgjøre hvem fra selskapet som skal stille på møtene, herunder om også styrene skal være representert⁵¹. I visse tilfeller vil eier kunne ønske at styret er representert.

Rammene omkring eierstyring er ikke til hinder for at staten, som andre aksjeeiere, i møter tar opp forhold som selskapene bør vurdere i tilknytning til sin virksomhet og utvikling. Synspunkter staten gir uttrykk for i slike møter er å betrakte som innspill til selskapets administrasjon og styre. Styret har ansvar for å forvalte selskapet til selskapets og aksjeeiernes beste og skal foreta de konkrete avveininger og beslutninger. Saker som krever tilslutning fra eierne, må tas opp på generalforsamling/foretaksmøte på ordinær måte.

5.4.1 Særskilt om informasjonsutveksling i selskaper som er heleid av staten

Statsforetak er lovpålagt å oversende styreprotokoller til departementet. Regionale helseforetak skal hvert år legge frem en melding om sin virksomhet for Helse- og omsorgsdepartementet.

Noen av departementene avholder faste eiermøter med styrene i selskaper som er heleid av staten. Dette er orienteringsmøter på linje med kvartalsmøtene omtalt tidligere. Departementene vil drøfte med styreleder i heleide selskaper hvor faste eiermøter ikke er praksis om det er ønskelig å innføre slike møter. Saker som krever tilslutning fra eier må alltid tas opp på generalforsamling/foretaksmøte.

5.5 Statens ulike roller

Staten har flere ulike roller, eksempelvis som politikkutformer, finansieringsmyndighet, markedsregulator, tilsynsmyndighet og eier. En bevisst holdning til ulikhetene i statens rolle som eier og statens øvrige roller har betydning både for legitimiteten til det statlige eierskapet og for legitimiteten til statens øvrige roller. Statlig myndighetsutøvelse skjer normalt gjennom å utforme regelverk (lover og forskrifter), å knytte betingelser til lovhjemlede konsesjoner, bevilgninger, å inngå avtaler, samt å fatte vedtak i enkeltsaker. En beslektet form for myndighetsutøvelse er bruk av økonomiske virkemidler som kjøp av tjenester og avgiftspålegg. Staten kan også øve innflytelse gjennom en dialog med alle selskaper uavhengig eierskap, bl.a. når det gjelder forventninger til næringslivets selvregulering og samfunnsansvar. Staten har også rollen med å føre tilsyn og være klageorgan i samfunnet. Disse rollene er ofte skilt fra øvrige myndighetsoppgaver for å skape mer tillit til beslutningsprosessene.

For å skape legitimitet til de ulike rollene og til staten som eier bør staten være seg bevisst den rollen den enhver tid opptre i, og ikke misbruke sin makt og innflytelse gjennom øvrige roller til å fremme sine interesser som eier. Samtidig bør ikke staten gjennom øvrige roller utnytte sin makt og innflytelse til å fatte politiske vedtak eller utøve myndighet på måter som gir ulemper for selskaper med statlig eierandel sammenlignet med privateide selskaper.

51 Jf. Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse punkt 13 hvor det anbefales at «Styret bør fastsette retningslinjer for selskapets kontakt med aksjeeiere utenfor generalforsamlingen.»

Med bakgrunn i ovennevnte avstår staten fra å utøve forvaltningsmyndighet gjennom eierstyringen. Selskaper med statlig eierandel skal forholde seg til regulerende myndigheter og tilsyn på samme måte som selskaper uten statlig eierandel.

5.5.1 Organisering av statens eierskapsforvaltning

Forvaltningen av det direkte statlige eierskapet er fordelt på ulike departementer. Dersom sektorregulerende myndighet, ansvar for sektortilsyn og eierskap til selskap ligger under samme departement gir dette en mulighet til å utøve en helhetlig politikk, men det setter også større krav til intern behandling for å unngå sammenblanding av roller. Det har over lengre tid pågått prosesser for å skille statens roller som eier og myndighetsutøver. Eierskapet i de fleste av selskapene der staten har forretningsmessige mål med eierskapet forvaltes i dag av Eierskapsavdelingen i Nærings- og fiskeridepartementet i tråd med OECDs anbefaling om størst mulig grad av samordning av det forretningsmessige eierskapet⁵². Det finnes imidlertid noen unntak, bl.a. forvaltes eierskapet i Statoil av Olje- og energidepartementet av særskilte hensyn. Selskaper der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet forvaltes av de relevante sektordepartementene.

Arbeidet med å tydeliggjøre et organisatorisk skille mellom statens ulike roller, og å samle mest mulig av det direkte forretningsmessige, strategiske eierskapet ett sted i sentralforvaltningen, har bidratt til å profesjonalisere, effektivisere og styrke tilliten til statens eierskapsforvaltning. Regjeringen mener at eierskapet i forretningsmessige selskaper fortsatt bør forvaltes av den sentrale eierskapsenheten som i dag ligger i Nærings- og fiskeridepartementet, når ikke særlige hensyn taler for andre løsninger.

5.5.2 Videreutvikling av den statlige eierskapsutøvelsen

God eierstyring og selskapsledelse bidrar til å øke verdien av selskaper. Staten bør være en ledende eier når det gjelder å fremme god eierstyring og selskapsledelse. Kompetente Eiermiljøer i departementene har betydning for evnen til å utøve det direkte statlige eierskapet på en god måte. Selv om målsettingene for selskaper hvor staten er eier er ulike, er det mange områder av felles karakter i eierskapsforvaltningen⁵³. Eierstyringen bør utføres på en mest mulig kompetent og konsistent måte på tvers av departementene, og det bør legges til rette for økt samarbeid i eierskaps spørsmål mellom Eiermiljøene i staten slik at departementsfellesskapets Eierkompetanse kan utnyttes best mulig. Statens eierskapsforvaltning har de siste årene blitt styrket, bl.a. innenfor styrerekruttering og -vurdering. Regjeringen vil fortsatt legge til rette for å videreutvikle og ytterligere profesjonalisere den statlige eierskapsutøvelsen for å bidra til at fellesskapets verdier blir forvaltet på en best mulig måte.

⁵² Selskaper som Arcus AS, BaneTele AS, Cermaq ASA, DNB ASA, Electronic Chart Centre AS, Entra Eiendom AS (nå Entra ASA), Flytoget AS, Grødegård AS, Mesta AS, NOAH Holding AS, Norsk Eiendomsinformasjon AS (nå Ambita AS), Norsk Medisinaldepot AS, SAS AB, Secora AS, Siva - Selskapet for Industrivekt SF, SND-Invest AS, Statkraft SF og Telenor ASA er blitt overført fra andre departementer til Nærings- og handelsdepartementet (nå Nærings- og fiskeridepartementet) siden slutten av 1990-tallet på bakgrunn av dette. Flere av disse selskapene er senere blitt privatisert.

⁵³ Dette gjelder for eksempel tverrfaglige områder som prinsipper for eierstyring og selskapsledelse, økonomistyring og regnskapsrapportering, selskapers samfunnsansvar, kompensasjonsordninger for ledere og styremedlemmer og arbeid med styrevalg.

6 Statens mål med eierskapet i det enkelte selskap

I dette kapitlet omtales statens direkte eierinteresser. Selskapene som omtales er selskapene der staten har forretningsmessige mål med eierskapet og de største og mest sentrale selskapene der staten har sektorpolitiske mål med eierskapet. Selskapene er gruppert i henhold til de fire kategoriene som ligger til grunn for statens eierengasjement i virksomhetene. For hvert selskap fremgår målet med statens eierskap (se bl.a. Meld. St. 27 (2013-2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap for mer informasjon om selskapene).

Statens eierandel og hvilket departement som forvalter statens eierinteresser, fremgår i parentes etter selskapsnavnene.

6.1 Selskaper i kategori 1 – forretningsmessige mål

I denne kategorien inngår selskaper der staten kun har forretningsmessige mål med eierskapet. Eierskapsforvaltningen av selskapene i denne kategorien har som eneste formål å maksimere verdiene av statens investeringer bl.a. gjennom å bidra til en god forretningsmessig utvikling av selskapene. Staten har forventninger til resultat og avkastning ut fra selskapenes risikoprofil. Selskapene opererer i markeder med andre kommersielle aktører.

Regjeringen mener at det ikke foreligger særskilte grunner til at staten bør være en langsiktig eier av virksomhetene i kategori 1 og er derfor åpen for å vurdere løsninger som innebærer en reduksjon av statens eierandel. Med bakgrunn i dette har regjeringen fått fullmakt fra Stortinget til helt eller delvis å avhende statens eierskap i disse selskapene med unntak av Flytoget AS. En eventuell utnyttelse av fullmaktene vil avhenge av forretningsmessige vurderinger bl.a. knyttet til selskaps- og markeds-spesifikke forhold. For Baneservice AS vil fullmakten også sees i sammenheng med Samferdselsdepartementets reformarbeid innenfor jernbanesektoren.

Ambita AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Ambita AS er kun forretningsmessig. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Baneservice AS (100 pst., overføres fra SD til NFD 1. januar 2016)

Målet med statens eierskap i Baneservice AS er kun forretningsmessig. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Entra ASA (49,73 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Entra ASA er kun forretningsmessig. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Flytoget AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Flytoget AS er kun forretningsmessig. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Mesta AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Mesta AS er kun forretningsmessig. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

SAS AB (14,29 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i SAS AB er kun forretningsmessig. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Veterinærmedisinsk Oppdragssenter AS

(34 pst., overføres fra LMD til NFD 1. januar 2016)

Målet med statens eierskap i Veterinærmedisinsk Oppdragssenter AS er kun forretningsmessig. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

6.2 Selskaper i kategori 2 – forretningsmessige mål og nasjonal forankring av hovedkontor

I denne kategorien inngår selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet, og et mål om å opprettholde norsk forankring av selskapenes hovedkontor og tilhørende hovedkontorfunksjoner. En eierandel på over en tredjedel av aksjekapitalen og en tilsvarende andel av stemmene i et aksjeselskap gir negativ kontroll med beslutninger som krever to tredjedelers flertall, noe som bidrar til å ivareta sistnevnte mål. En slik eierposisjon gjør at staten kan motsette seg vesentlige beslutninger som for eksempel flytting av hovedkontor. Staten har forventninger til resultat og avkastning ut fra selskapenes risikoprofil. Selskapene opererer i markeder med andre kommersielle aktører.

Regjeringen har fullmakt fra Stortinget til å kunne redusere statens eierskap i Telenor ASA ned mot 34 pst. En eventuell utnyttelse av fullmakten vil avhenge av forretningsmessige vurderinger bl.a. knyttet til selskaps- og markedsspesifikke forhold.

Aker Kværner Holding AS (30 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Aker Kværner Holding AS er å bidra til at industriell kompetanse innenfor petroleumsrelatert virksomhet utvikles og at slik virksomhet ledes fra Norge. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Staten har inngått en aksjonæravtale med Aker ASA om eierskapet i Aker Kværner Holding AS⁵⁴.

DNB ASA (34 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i DNB ASA er å opprettholde et stort og kompetent finanskonsern med hovedkontorfunksjoner i Norge. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Kongsberg Gruppen ASA (50,001 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Kongsberg Gruppen ASA er å opprettholde et kunnskapsbasert og høyteknologisk industrikonsern med hovedkontorfunksjoner i Norge. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

⁵⁴ Aksjonæravtalen ligger som vedlegg til St.prp. nr. 88 (2006–2007) Statens eierskap i Aker Holding AS. Senere endringer i avtalen er lagt ut på Nærings- og fiskeridepartementets hjemmeside.

Nammo AS (50 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Nammo AS er å opprettholde et kunnskapsbasert og høyteknologisk konsern med hovedkontorfunksjoner i Norge. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Staten har inngått en aksjonæravtale med finske Patria Holding Oyj om eierskapet i Nammo AS. Eventuelle endringer i statens eierandel med sikte på å styrke utviklingen for Nammo AS må vurderes i lys av bestemmelsene i denne avtalen.

Norsk Hydro ASA (34,26 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Norsk Hydro ASA er å opprettholde et kunnskapsbasert og høyteknologisk industrikonsern med hovedkontorfunksjoner i Norge. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Statoil ASA (67 pst., OED)

Målet med statens eierskap i Statoil ASA er å opprettholde et kunnskapsbasert og høyteknologisk industrikonsern med hovedkontorfunksjoner i Norge. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

I samsvar med avsetningsinstruksen avsetter Statoil statens olje og gass sammen med sin egen. Denne ordningen forutsetter at staten er majoritetseier i Statoil.

Telenor ASA (53,97 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Telenor ASA er å opprettholde et kunnskapsbasert og høyteknologisk konsern med hovedkontorfunksjoner i Norge. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Yara International ASA (36,21 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Yara International ASA er å opprettholde et kunnskapsbasert og høyteknologisk industrikonsern med hovedkontorfunksjoner i Norge. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

6.3 Selskaper i kategori 3 – forretningsmessige mål og andre spesifikt definerte mål

I denne kategorien inngår selskaper der staten har forretningsmessige mål med eierskapet og hvor det er andre samfunnsmessige begrunnelser for statlig eierskap enn norsk forankring av hovedkontor. Staten har forventninger til resultat og avkastning ut fra selskapenes risikoprofil. Selskapene opererer i markeder med andre kommersielle aktører.

Aerospace Industrial Maintenance Norway SF (100 pst., FD)

Målet med statens eierskap i Aerospace Industrial Maintenance Norway SF er å sikre at statsforetaket kan ivareta kontraktsfestede oppgaver av strategisk betydning overfor Forsvaret på en kostnadseffektiv måte. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Argentum Fondsinvesteringer AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Argentum Fondsinvesteringer AS er å få god avkastning på investeringer i aktive eierfond (private equity), bidra til et mer velfungerende kapitalmarked for unoterte selskaper gjennom saminvesteringer i slike fond med private investorer og å bidra som investor til en videreutvikling av private equity-bransjen. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Statens mål med eierskapet ivaretas gjennom at staten er eier i selskapet og ikke ved særskilte føringer fra eier på selskapets operative virksomhet.

Eksportfinans ASA (15 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Eksportfinans ASA er som aksjeeier å bidra til at selskapet på best mulig måte kan forvalte eksisterende portefølje av eiendeler, gjeld og forpliktelser i samsvar med inngåtte avtaler.

Electronic Chart Centre AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Electronic Chart Centre AS er å bidra til oppfyllelse av Norges forpliktelser i henhold til internasjonale konvensjoner om sikkerhet til sjøs, samt dekke samfunnets behov for økt sjøsikkerhet gjennom å forvalte og tilgjengeliggjøre autoriserte elektroniske sjøkart eiet av sjøkartverkene. Electronic Chart Centre AS skal bygge opp under Norge som en sjøfartsnasjon ved å bidra til økt sikkerhet til sjøs nasjonalt og internasjonalt. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Statens mål med eierskapet ivaretas gjennom at staten er eier i selskapet og ikke ved særskilte føringer fra eier på selskapets operative virksomhet.

GIEK Kredittforsikring AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i GIEK Kredittforsikring AS er å bidra til å fremme et godt og forsvarlig tilbud av kredittforsikring til små og mellomstore bedrifter. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Statens mål med eierskapet ivaretas gjennom at staten er eier i selskapet og ikke ved særskilte føringer fra eier på selskapets operative virksomhet.

Investinor AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Investinor AS er å bidra til verdiskaping i norsk næringsliv gjennom investeringer i nyetableringer, selskaper i tidlig vekstfase og i noen grad selskaper i ekspansjonsfasen. I tillegg skal statens eierskap bidra til at det bygges opp erfaring og kompetanse på eierskap og utvikling av selskaper i tidlige faser. Investinor skal investere på like vilkår som private investorer. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Staten som eier har i vedtektene angitt særskilte føringer for selskapets virksomhet.

Kommunalbanken AS (100 pst., KMD)

Målet med statens eierskap i Kommunalbanken AS er å legge til rette for finansiering for kommunesektoren. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

NSB AS (100 pst., SD)

Målet med statens eierskap i NSB AS er å bidra til effektiv, tilgjengelig, sikker og miljøvennlig transport av personer og gods på jernbane i Norge⁵⁵. Dette er selskapets samfunnsoppdrag. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Posten Norge AS (100 pst., SD)

Målet med statens eierskap i Posten Norge AS er å sikre et landsdekkende tilbud av leveringspliktige tjenester til rimelig pris og med god kvalitet⁵⁶. Dette er selskapets samfunnsoppdrag. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Statkraft SF (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Statkraft SF er å bidra til en lønnsom og ansvarlig forvaltning av norske naturressurser. Videre skal statlig eierskap bidra til at hovedkontorfunksjoner blir i Norge og til utvikling av norsk kompetanse innenfor fornybar energi, som også kan benyttes til å gjennomføre lønnsomme kraftprosjekter internasjonalt. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere en konkurransemessig avkastning.

Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS er å bidra til at samfunnet i Longyearbyen opprettholdes og videreutvikles på en måte som understøtter de overordnede målene i norsk svalbardpolitikk. Selskapet skal drives på forretningsmessig grunnlag og med sikte på å levere konkurransemessig avkastning.

Statens mål med eierskapet ivaretas gjennom at staten er eier i selskapet og ikke ved særskilte føringer fra eier på selskapets operative virksomhet.

6.4 Selskaper i kategori 4 – sektorpolitiske mål

Statens eierskap i selskapene i kategori 4 har hovedsakelig sektorpolitiske formål. Målene for disse selskapene bør tilpasses formålet med eierskapet i det enkelte selskap. Som eier vil staten vektlegge at de sektorpolitiske målene nås mest mulig effektivt.

Andøya Space Center AS (90 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Andøya Space Center AS er å styrke norsk forskning og høyteknologisk næringsliv gjennom drift og videreutvikling av infrastruktur for teknologiuttesting og naturvitenskaplig forskning. Selskapet skal ha effektiv drift.

Avinor AS (100 pst., SD)

Målet med statens eierskap i Avinor AS er å drive og utvikle et landsomfattende nett av lufthavner for sivil sektor og en samlet flysikringstjeneste for sivil og militær sektor⁵⁷. Dette er selskapets samfunnsoppdrag. Sammen med andre statlige virkemidler bidrar

⁵⁵ Samferdselsdepartementets eiernmelding om selskapets virksomhet ble sist lagt frem for og behandlet i Stortinget i 2013, jf. Meld. St. 31 (2012–2013) Verksamda til NSB AS og Innst. 433 S (2012–2013). I tillegg er Meld. St. 27 (2014–2015) På rett spor – Reform av jernbanesektoren lagt frem for og behandlet i Stortinget, jf. Innst. 386 S (2014–2015). Sistnevnte melding presenterer forslag til en helhetlig reform av jernbanesektoren.

⁵⁶ Samferdselsdepartementets eiernmelding om selskapets virksomhet ble sist lagt frem for og behandlet i Stortinget i 2012, jf. Meld. St. 18 (2011–2012) Virksomheten til Posten Norge AS og Innst. 362 S (2011–2012).

⁵⁷ Samferdselsdepartementets eiernmelding om Avinors virksomhet ble sist lagt frem for og behandlet i Stortinget i 2013, jf. Meld. St. 38 (2012–2013) Verksamda til Avinor AS og Innst. 492 S (2012–2013).

det statlige eierskapet i Avinor AS til at hele landet får et tjenelig flyrutetilbud. Innenfor denne sektorpoltiske rammen skal selskapet også sikre en god forvaltning av statens verdier. Selskapet skal ha effektiv drift.

Bjørnøen AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Bjørnøen AS er å forvalte eiendomsbesittelse på Bjørnøya og på den måten også støtte opp under norske suverenitetshensyn. Selskapet skal ha effektiv drift.

Eksportkreditt Norge AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Eksportkreditt Norge AS er å fremme norsk eksport gjennom konkurransedyktig, tilgjengelig og effektiv eksportfinansiering. Selskapet skal ha effektiv drift.

Enova SF (100 pst., OED)

Målet med statens eierskap i Enova SF er å oppnå energipolitiske mål. Enova forvalter midlene i Energifondet. Selskapets formål er å fremme en miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon og utvikling av energi- og climateknologi. Virksomheten skal bidra til å styrke forsyningssikkerheten og til å redusere utslippene av klimagasser. Selskapet skal ha effektiv drift.

Gassco AS (100 pst., OED)

Målet med statens eierskap i Gassco AS er å ivareta operatøransvaret for transport av gass fra den norske kontinentalsokkelen. Transport- og behandlingsanleggene skal betjene alle produsenter av gass og bidra til en samlet effektiv utnyttelse av ressursene på kontinentalsokkelen. Gassco AS som den ansvarlige for driften av transportsystemene skal opp tre nøytralt overfor alle brukerne av transportsystemet. Selskapet skal ha effektiv drift.

Gassnova SF (100 pst., OED)

Målet med statens eierskap i Gassnova SF er å ivareta statens interesser knyttet til CO₂-håndtering. Det er en målsetting at foretakets arbeid skal resultere i kostnadsreduksjoner knyttet til CO₂-håndtering. Gassnova SF har ikke erverv til formål. Selskapet skal ha effektiv drift.

Innovasjon Norge (51 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Innovasjon Norge er å ha et virkemiddel for å realisere verdiskapende næringsutvikling i hele landet⁵⁸. Selskapet skal gi et koordinert tilbud av bedriftsrettede virkemidler som utløser bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsom næringsutvikling, og regionenes næringsmessige muligheter. Som eier ønsker Nærings- og fiskeridepartementet å videreutvikle Innovasjon Norge som en sentral aktør i utforming og gjennomføring av den nasjonale og regionale nærings- og innovasjonspolitikken. Selskapet skal ha effektiv drift.

58 Nærings- og fiskeridepartementets siste stortingsmelding om selskapet er Meld. St. 22 (2011–2012) Verktøy for vekst – om Innovasjon Norge og SIVA SF. Siste proposisjonen med endringer i særloven er Prop. 89 L (2014–2015) Endringer i lov om Innovasjon Norge (eierforhold og forvaltning av selskapet).

Kings Bay AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Kings Bay AS er å sørge for at Ny-Ålesund kan videreutvikles som et norsk senter for internasjonal arktisk naturvitenskapelig forskning på Svalbard. Ny-Ålesund skal være en grønn forskningsstasjon, hvilket forutsetter at Kings Bay sørger for nødvendige tiltak for å redusere miljøpåvirkningen av virksomheten i Ny-Ålesundområdet til et minimum. Videre vekst i forskningsaktiviteten må skje innenfor forsvarlige miljømessige rammer. Selskapet skal ha effektiv drift.

Nofima AS (56,84 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Nofima AS er å bidra til at Norge har et sterkt og kompetent forskningsmiljø som kan ivareta matindustrien og fiskeri- og havbruksnæringenes behov for langsiktig, strategisk næringsrettet forskning. Selskapet skal ha effektiv drift.

Norfund (100 pst., UD)

Målet med statens eierskap i Norfund er å bidra til utvikling av bærekraftig næringsvirksomhet i utviklingsland, gjennom å finansiere levedyktig, lønnsom virksomhet som ellers ikke ville blitt igangsatt som følge av høy økonomisk risiko. Fondet har ansvar for å medvirke med egenkapital og annen risikokapital, samt yte lån og stille garantier til utvikling av bærekraftig næringsvirksomhet i utviklingsland. Virksomheten skal utøves i samsvar med grunnleggende prinsipper for norsk utviklingspolitikk. Selskapet skal ha effektiv drift.

Norges sjømatråd AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Norges sjømatråd AS er å øke verdiskapingen i fiskeri- og havbruksnæringen gjennom økt etterspørsel og kunnskap om norsk sjømat i inn- og utland. Selskapet skal ha effektiv drift.

Norsk Helsenett SF (100 pst., HOD)

Målet med statens eierskap i Norsk Helsenett SF er å sikre tilgang til nødvendig helseinformasjon på en sikker IKT-plattform for forvaltning og kommunikasjon av informasjon og bruk av telemedisinske løsninger i sektoren. Selskapet skal ha effektiv drift.

Norsk rikskringkasting AS (100 pst., KUD)

Målet med statens eierskap i Norsk rikskringkasting AS er å sørge for god allmennkringkasting i Norge⁵⁹. Norsk rikskringkasting AS er en av Norges viktigste kulturinstitusjoner og et sentralt mediepolitisk virkemiddel. Statens engasjement i selskapet er basert på at det skal ha en viktig samfunnsrolle. Dette gjelder både det offentlige eierskapet, lisensfinansieringen og programkravene. Norsk rikskringkasting AS' samlede allmennkringkastingstilbud skal ha som formål å oppfylle demokratiske, sosiale og kulturelle behov i samfunnet. Selskapet skal ha effektiv drift.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (100 pst., KD)

Målet med statens eierskap i Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS er å sikre dataforvaltning og tjenesteyting overfor forskningssektoren. Selskapet samarbeider med nasjonale og internasjonale aktører for å drive utviklingsarbeid i tråd med sitt

⁵⁹ Kulturdepartementets siste stortingsmelding som omhandler allmennkringkastingspolitikken, herunder Norsk rikskringkasting AS' virksomhet, er Meld. St. 38 (2014–2015) *Åpen og opplyst*.

formål. Selskapet skal være en nøytral aktør overfor sine samarbeidspartnere. Det statlige eierskapet bidrar til å sikre at utdannings- og forskningssektorens behov knyttet til dataforvaltning og tjenesteyting ivaretas. Selskapet skal ha effektiv drift.

Norsk Tipping AS (100 pst., KUD)

Målet med statens eierskap i Norsk Tipping AS er å kanalisere nordmenns spillelyst inn mot et moderat og ansvarlig tilbud som ikke skaper samfunnsmessige problemer. Selskapet skal ha effektiv drift.

Petoro AS (100 pst., OED)

Målet med statens eierskap i Petoro AS er å sikre en best mulig ivaretagelse av Statens direkte økonomiske engasjement i petroleumsvirksomheten på norsk sokkel. Selskapet skal ha effektiv drift.

Simula Research Laboratory AS (100 pst., KD)

Målet med statens eierskap i Simula Research Laboratory AS er å bidra til grunnleggende langsiktig forskning på utvalgte områder innenfor programvare- og kommunikasjons-teknologi. Statlig eierskap i selskapet bidrar til å sikre et høyt internasjonalt nivå på forskningen i Norge, samtidig som det utdannes høyt kvalifiserte forskere. Statlig finansiering bidrar til oppfyllelse av selskapets mål. Selskapet skal ha effektiv drift.

Siva – Selskapet for Industrivekst SF (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Siva – Selskapet for Industrivekst SF er å utløse lønnsom næringsutvikling i selskaper og regionale nærings- og kunnskapsmiljøer i hele landet, og spesielt i distriktsområder⁶⁰. Selskapet skal tilrettelegge for gode utviklingsmuligheter gjennom investeringer i bygg, eierskap i innovasjonsselskaper og støtte til innovasjons-aktiviteter. Som eier ønsker Nærings- og fiskeridepartementet å videreutvikle selskapet som en effektiv og målrettet aktør i det næringsrettede virkemiddelapparatet, med best mulig kompetanse innenfor sine ansvarsområder. Selskapet skal ha effektiv drift.

Space Norway AS (100 pst., NFD)

Målet med statens eierskap i Space Norway AS er å bidra til drift og utvikling av romrelatert infrastruktur for å dekke nasjonale brukerbehov og tilrettelegging for verdiskaping basert på romvirksomhet i Norge. Selskapet skal ha effektiv drift.

Statnett SF (100 pst., OED)

Målet med statens eierskap i Statnett SF er å bidra til en samfunnsøkonomisk rasjonell drift og utvikling av det sentrale overføringsnettet for kraft⁶¹. Selskapet skal for øvrig følge forretningsmessige prinsipper. Selskapet er systemansvarlig i det norske kraftsystemet og er ansvarlig for kritisk infrastruktur. Dette er oppgaver som er av stor betydning for samfunnssikkerheten. Statens eierskap i Statnett SF bidrar til at foretaket oppfattes som en nøytral aktør i markedet. Selskapet skal ha effektiv drift.

⁶⁰ Nærings- og fiskeridepartementets siste stortingsmelding om selskapet er Meld. St. 22 (2011–2012) Verktøy for vekst – om Innovasjon Norge og SIVA SF.
⁶¹ Olje- og energidepartementets siste proposisjon om selskapet er St.prp. nr. 1 (2001–2002), Del IV Gjennomgang av Statnett SFs organisering og oppgaver.

Statskog SF (100 pst., LMD)

Målet med statens eierskap i Statskog SF er å sikre effektiv ressursforvaltning til det beste for samfunnet, legge til rette for allmennhetens behov for jakt-, fiske- og friluftstilbud mv. En stor del av selskapets arealer er statsallmenninger der de bruksberettigede i vedkommende allmenning har omfattende rettigheter regulert gjennom fjelloven, statsallmenningsloven og bygdeallmenningsloven. Gjennom statlig eierskap har staten mulighet til å nå ulike politiske mål knyttet til forvaltningen av skog- og utmarksarealer. Virksomheten skal drives på bedriftsøkonomisk grunnlag.

UNINETT AS (100 pst., KD)

Målet med statens eierskap i UNINETT AS er å sikre drift og videreutvikling av et nasjonalt elektronisk tjenestenett for informasjonsutveksling mellom enkeltgrupper og grupper av brukere innenfor forskning og utdanning i Norge. Statens eierskap i UNINETT AS skal sikre ivaretagelse av overordnede hensyn knyttet til samordning og videreutvikling av den totale nasjonale infrastrukturen for avansert forskning og høyere utdanning. Selskapet skal ha effektiv drift.

Universitetssenteret på Svalbard AS (100 pst., KD)

Målet med statens eierskap i Universitetssenteret på Svalbard AS er å medvirke til at senteret kan gi studietilbud på universitetsnivå og drive forskning med utgangspunkt i Svalbards plassering i et høyarktisk område. Forskningspolitisk anses Svalbard som en viktig arena for internasjonalisering av norsk forskning og for samarbeid med utenlandske forskere, jf. også St.meld. nr. 22 (2008–2009) Svalbard. Selskapet skal ha effektiv drift.

AS Vinmonopolet (100 pst., HOD)

Målet med statens eierskap i AS Vinmonopolet er å sikre at omsetning av alkoholholdig drikk over 4,7 volumpst. skjer i kontrollerte former slik at skadevirkningene av alkohol i Norge for den enkelte og for samfunnet begrenses. På grunn av det alkoholpolitiske målet om å begrense omsetningen av alkohol er det ikke satt mål for selskapets økonomiske resultater ut over kravet til mest mulig effektiv drift.

Regionale helseforetak (100 pst., HOD)

Målet med statens eierskap i de regionale helseforetakene er at de gjennom sitt «sørge for»-ansvar skal sikre spesialisthelsetjenester til regionens befolkning gjennom å yte gode og likeverdige spesialisthelsetjenester til alle som trenger det når de trenger det, uavhengig av alder, kjønn, bosted, personlig økonomi, etnisk bakgrunn, samt å legge til rette for forskning og undervisning. Helseforetakene skal ha effektiv drift.

7 Stortingets behandling av Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap

Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap (eierskapsmeldingen) ble behandlet i Stortinget i februar 2015, jf. Innst. 140 S (2014–2015). Regjeringen fikk i all hovedsak tilslutning til sin politikk. I dette kapitlet omtales Stortingets vedtak av relevans for eierskapspolitikken overfor selskaper der statens eierskap forvaltes direkte av departementene og særskilte merknader fra næringskomiteens innstilling.

Regjeringen fikk Stortingets tilslutning til at statens eierskap i Ambita AS, Baneservice AS, Entra ASA, Mesta AS, SAS AB og Veterinærmedisinsk Oppdragssenter AS kan reduseres helt eller delvis. I tillegg ga Stortinget regjeringen fullmakt til å kunne redusere eierskapet i Telenor ASA ned mot 34 pst. Eventuelle utnyttelser av fullmaktene vil avhenge av forretningsmessige vurderinger bl.a. knyttet til selskaps- og markedsspesifikke forhold. For Baneservice AS vil fullmakten også sees i sammenheng med Samferdselsdepartementets reformarbeid innenfor jernbanesektoren.

Regjeringen ba om fullmakt til å kunne redusere statens eierskap i Kongsberg Gruppen ASA ned mot 34 pst. I Stortingets vedtak fremgår det at *«Stortinget ber om at regjeringen, dersom staten som eier skulle forelegges og delta i en beslutning om en endring i Kongsberg Gruppen ASA sin struktur (salg av deler av selskapet eller lignende), tar med i sine vurderinger hensynet til å ivareta forsvarsmessig kompetanse og virksomhet med tanke på nasjonal sikkerhet.»* Hensyn knyttet til nasjonal sikkerhet vil bli vurdert i en eventuell transaksjon som kan endre statens eierandel, og regjeringen vil komme tilbake til Stortinget dersom det er aktuelt å redusere statens eierskap i Kongsberg Gruppen ASA.

Regjeringen ba videre om fullmakt til å kunne redusere statens eierskap i Flytoget AS helt eller delvis. I næringskomiteens Innst. 140 S (2014–2015) fremgår det at *«Flertallet mener at et større mangfold av aktører og større konkurranse kan være viktig for å skape et godt kollektivtransporttilbud i Norge. Flytoget AS har utviklet et godt tilbud med høy kundetilfredshet, og flertallet ser selskapet som en viktig aktør i framtidens kollektivtilbud. Flertallet vil på denne bakgrunn avvente å ta stilling til en fullmakt til nedsalg i Flytoget AS, til jernbanereformen er på plass.»*

Flertallet i næringskomiteen hadde følgende merknad om klima og miljø, jf. Innst. 140 S (2014–2015): *«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, viser til at alle selskaper i statens portefølje er eksponert for klimarelatert risiko. Flertallet merker seg at regjeringen i meldingen uttrykker en forventning om at selskapene har god risikoforståelse med hensyn til hvordan klimaendringer og klimapolitiske tiltak kan påvirke deres virksomhet, og at selskapene skal være i fremste rekke når det gjelder arbeidet for klima og miljø i sin bransje.*

Flertallet mener det er eierens ansvar å gjennomgå eksponering mot klimarisiko i porteføljen, og foreslår at Nærings- og fiskeridepartementet gjennomfører en kartlegging av

hvordan staten gjennom det statlige eierskapet er eksponert for klimarelatert risiko, og at Nærings- og fiskeridepartementet i kartleggingen kommer med konkrete forslag til forbedring av situasjonen dersom det avdekkes svakheter i selskapenes egen forståelse av slik risiko.

Flertallet ser det som viktig at selskapene staten eier eller er deleier i, er bransjeledende innen miljø og klima, og mener at Nærings- og fiskeridepartementet bør gjennomføre en kartlegging av hvorvidt selskapene oppfyller disse målsettingene.»

Nærings- og fiskeridepartementet vil følge opp næringskomiteens merknad om klima og miljø og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.

Videre hadde flertallet i næringskomiteen følgende merknad til likestilling: *«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at en gjennomgang av kjønnsrepresentasjon i ledelsen i de statlige selskapene viser få kvinner og mange menn. Dette kan ikke staten være fornøyd med som eier. [...] Flertallet vil også foreslå at statlig eide selskaper skal ha rekrutteringsstrategier for å øke antallet kvinner i konsernledelsen med et mål om minst 40 pst. av begge kjønn i ledelsen.»*

Regjeringen forventer at selskapenes personalpolitikk preges av inkludering og mangfold og at selskaper med statlig eierandel har etablert strategier og gjennomfører tiltak for å fremme likestilling og annet mangfold i virksomheten. For selskapene vil det være viktig å legge strategier for hvordan den beste kompetansen kan benyttes i selskapene, inklusiv hvordan det kan legges til rette for flere kvinnelig toppledere. Staten som eier følger opp forventningene i eierdialogen med selskapene.

8 Forventninger til selskapene som er revidert etter fremleggelsen av eierskapsmeldingen

I dette kapitlet omtales retningslinjer for lederlønn som ble fastsatt etter at Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap (eierskapsmeldingen) ble lagt frem for Stortinget. I tillegg omtales en presisering av statens prinsipp 2 om åpenhet, som går på at selskaper med statlig eierandel forventes å utarbeide norsk versjon av årsrapporten.

8.1 Retningslinjer for lederlønn

Nærings- og fiskeridepartementet fastsatte «Retningslinjer for lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte i foretak og selskaper med statlig eierandel» med virkning fra 13. februar 2015. Retningslinjene erstatter retningslinjene fastsatt 31. mars 2011. Sentrale endringer er redegjort for nedenfor.

Hovedprinsippene i retningslinjene fra 2011 er videreført, herunder at lederlønningene skal være konkurransedyktige, men ikke lønnsledende sammenlignet med tilsvarende selskaper. Det skal legges vekt på moderasjon i godtgjørelsen til ledende ansatte.

Retningslinjene er endret i tråd med det som ble varslet i eierskapsmeldingen. Det legges til grunn at retningslinjene skal følges i selskaper hvor staten har en eierandel på over 90 pst. Staten forventer at styrene i disse selskapene ikke fraviker statens retningslinjer når de utarbeider sine retningslinjer for lederlønn. I øvrige selskaper legger staten til grunn «følg eller forklar»-prinsippet ved oppfølgingen av retningslinjene. Det er i retningslinjene presisert at eventuelle avvik fra statens retningslinjer bør fremgå i styrets erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse. Begrunnelsen for avvik blir dermed lettere offentlig tilgjengelig.

Det følger av retningslinjene at avtaler inngått før ikrafttreden av statens retningslinjer kan opprettholdes. Dette skyldes at staten ikke forventer at selskapene skal reforhandle tidligere inngåtte avtaler. Ved rekruttering av nye ledende ansatte, forventer imidlertid staten at selskapene forholder seg til rammene som fremgår av retningslinjene, uavhengig av om rekrutteringen skjer internt eller eksternt, og uavhengig av om tilsettelsen skjer gjennom en reforhandling av allerede inngått avtale eller inngåelse av ny avtale.

Retningslinjenes virkeområde er utvidet til også å gjelde heleide datterselskaper av selskaper hvor staten eier mer enn 90 pst. Vedtektene i selskaper hvor staten har en eierandel på over 90 pst. skal inneholde en bestemmelse om at det i styrets erklæring om lønn og annen godtgjørelse skal redegjøres for hvordan statens retningslinjer er fulgt opp i heleide datterselskaper. Staten som eier vil forholde seg til redegjørelsen til morselskapet med hensyn til hvordan det følger opp statens retningslinjer i sine heleide datterselskaper. For datterselskapene gjelder, i motsetning til for morselskapene, «følg eller forklar»-prinsippet.

Staten som eier vil heretter ikke støtte pensjonsopptjening for alderspensjon som overstiger maksimalgrensen i de skattefaviserte pensjonsordningene i Norge (p.t. 12 G). For avtaler (inkludert forhåndsavtaler) om sluttvederlag er retningslinjene utvidet til å gjelde samtlige ledende ansatte, og ikke bare daglig leder.

Når det gjelder aksjeprogrammer som langtidsinsentivordninger (LTI), vil staten som eier heretter kategorisere slike ordninger som variabel lønn og ikke som fastlønn. Slike aksjeprogrammer støttes kun for børsnoterte selskaper med egne aksjer som omsettes og prises i markedet. Det er innført en egen ramme for slike ordninger, hvor verdien av det tildelte beløpet ikke skal overstige 30 pst. av fastlønn. Dette kommer i tillegg til rammen for variabel lønn (bonus) på 50 pst. av fastlønnen, som videreføres som tidligere.

Retningslinjene følger som vedlegg på side 59.

8.2 Presisering av statens prinsip 2 om åpenhet – forventning om norsk versjon av årsrapporten

Statens prinsip 2 for god eierstyring slår fast at det skal være åpenhet om selskaps virksomhet.

Hovedregelen etter verdipapirhandelloven er at børsnoterte selskaper med Norge som hjemstat og som er børsnotert i Norge, skal utgi norsk årsrapport. Det følger også av regnskapslovens bestemmelser at norske selskaper skal utgi årsregnskap og årsberetning på norsk. Imidlertid kan det gis dispensasjoner fra språkravet av henholdsvis Oslo Børs og skattemyndighetene.

Som eier forvalter staten store verdier på vegne av det norske folk. Dette tilsier at vesentlig informasjon om selskapene bør være lett tilgjengelig for allmennheten. Et selskaps offisielle årsrapport kan være på engelsk i tilfeller der selskapet vurderer det som hensiktsmessig og har fått de nødvendige dispensasjoner fra språkravet i verdipapirhandelloven og regnskapsloven. Staten som eier forventer at norske selskaper med statlig eierandel i slike tilfeller offentliggjør en norsk versjon av årsrapporten i tillegg. En norsk oversettelse av årsrapporten trenger ikke legges frem samtidig med en eventuell offisiell engelsk versjon.

Begrunnelsen for ovennevnte forventning er mest mulig åpenhet rundt selskapene med statlig eierandel og deres virksomhet, og at informasjonen er lett tilgjengelig for allmennheten i Norge.

Vedlegg

Retningslinjer for lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte i foretak og selskaper med statlig eierandel

Fastsatt av Nærings- og fiskeridepartementet med virkning fra 13.2.2015. Retningslinjene erstatter retningslinjene av 31.3.2011.

Formål

Retningslinjene angir hvilke forhold staten som eier vil legge vekt på i sin stemmegivning når styrets erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte behandles på selskapets generalforsamling, foretaksmøte eller lignende. Retningslinjene reflekterer også statens holdning til lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte i selskaper der dette ikke er egen sak på generalforsamlingen. Retningslinjene endrer ikke selskapslovgivningens regulering av styrets ansvar eller rolledelingen mellom generalforsamling og styre eller mellom styre og daglig leder. Der hvor næringsspesifikt regelverk stiller strengere eller mer detaljerte krav til selskapene enn disse retningslinjene, har slikt regelverk forrang.

Retningslinjenes virkeområde

Retningslinjene gjelder for ledende ansatte, jf. definisjon nedenfor, i selskaper⁶² hvor staten har en direkte eierandel. Staten forventer at selskaper hvor staten har en eierandel på over 90 pst., sikrer at statens retningslinjer også gjelder for heleide datterselskaper.

Definisjoner

- *Ledende ansatte* omfatter daglig leder og andre ledende ansatte, jf. Ot.prp. nr. 55 (2005–2006) som viser til forståelsen av begrepet i allmennaksjeloven § 4–12 og regnskapsloven §§ 7–26 og 7–31.
- Med *godtgjørelsesordning* menes ett eller flere av følgende elementer: fastlønn, variabel lønn (bonus, aksjeprogram, opsjoner og tilsvarende), annen godtgjørelse (naturalytelser og lignende), pensjonsytelser og sluttvederlag.
- Med *opsjoner* som avlønningsform menes rett til å kjøpe aksjer til på forhånd avtalt pris. Retningslinjene sidestiller opsjonsavtaler hvor eventuell gevinst utbetales direkte uten foregående fysiske transaksjoner (syntetiske opsjoner) med alminnelige opsjoner, jf. regnskapslovens krav til rapportering.
- Med *aksjeprogram* menes ordninger med direkte aksjeeierskap uten foregående opsjon. Dette kan innebære at den ansatte får aksjen som betaling, rabatt ved aksjekjøp eller bonusutbetaling med betingelse om å kjøpe aksjer. Såkalte langtidsinsentivordninger (LTI) anses som et aksjeprogram. Aksjespareprogram for alle ansatte omfattes ikke av retningslinjene.
- *Sluttvederlag* omfatter her kompensasjon i tilknytning til fratredelse og kan inneholde etterlønn, arbeidsfrie perioder, andre finansielle ytelser og naturalytelser.

⁶² Statsforetak, regionale helseforetak, særlovsselskaper, statsaksjeselskaper, allmennaksjeselskaper og aksjeselskaper.

Styrets erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse

- Det følger av bestemmelser i allmennaksjeloven § 5–6 (3) og § 6–16a at styret i allmennaksjeselskaper skal utarbeide erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse for daglig leder og andre ledende ansatte. Erklæringen skal behandles på den ordinære generalforsamlingen og skal inneholde styrets retningslinjer for fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse for daglig leder og andre ledende ansatte for det kommende regnskapsåret. Allmennaksjelovens regler om lederlønnserklæring gjøres gjeldende gjennom vedtektsbestemmelser⁶³ for alle selskaper som staten har eierandel i, og som ikke defineres som «små foretak» etter regnskapsloven.
- Styrets erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte skal også inneholde en redegjørelse for den lederlønnspolitikken som har vært ført det foregående regnskapsåret, herunder hvordan styrets retningslinjer for fastsettelsen av lønn og annen godtgjørelse er blitt gjennomført. Dersom styret i en avtale fraviker egne retningslinjer, bør det opplyses om dette i redegjørelsen.
- I selskaper hvor staten har en direkte eierandel på over 90 pst., skal vedtektene inneholde en bestemmelse om at det i styrets erklæring om lønn og annen godtgjørelse også skal redegjøres for hvordan statens retningslinjer er fulgt opp i heleide datterselskaper.

«Følg eller forklar»-prinsippet

- Staten vil legge til grunn et «følg eller forklar»-prinsipp ved håndhevelsen av statens retningslinjer. Det vil si at styrene i sin erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse bør redegjøre for i hvilken grad styrets retningslinjer for fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte for kommende regnskapsår er i overensstemmelse med statens retningslinjer. Eventuelle avvik begrunnes.
- I selskaper hvor staten har en direkte eierandel på over 90 pst., legges det til grunn at statens retningslinjer for lederlønn skal følges. Dette innebærer at styret ikke kan fravike statens retningslinjer når styret utarbeider sine retningslinjer.

Hovedprinsipper for fastsettelse av godtgjørelsesordninger

- Det er styrets ansvar å fastsette retningslinjer for godtgjørelse til ledende ansatte. Daglig leders godtgjørelse fastsettes av styret.
- Godtgjørelsen til ledende ansatte skal være konkurransedyktig, men ikke lønnsledende sammenlignet med tilsvarende selskaper.
- Styret skal bidra til moderasjon i godtgjørelsen til ledende ansatte.
- Hovedelementet i en godtgjørelsesordning bør være fastlønnen.
- Ordningene skal utformes slik at det ikke oppstår urimelig godtgjørelse på grunn av eksterne forhold som ledelsen ikke kan påvirke.
- Styret skal ha en oversikt over den totale verdien av den enkelte leders avtalte godtgjørelse og redegjøre for denne på en lett tilgjengelig måte i selskapets årsregnskap.
- Den samlede godtgjørelsen skal ses under ett når styret vurderer denne i forhold til statens retningslinjer.
- Styret skal påse at godtgjørelsesordningene ikke gir uheldige virkninger for selskapet eller svekker selskapets omdømme.
- Ledende ansatte skal ikke ha særskilt godtgjørelse for styreverv i andre selskaper i samme konsern.
- Avtaler inngått før ikrafttreden av disse retningslinjene kan opprettholdes.

⁶³ I deleide selskaper må staten enten alene eller sammen med andre aksjonærer ha 2/3 flertall for å gjøre nødvendige vedtektsendringer.

Variabel lønn

Eventuell variabel lønn skal bygge på følgende prinsipper:

- Det skal være en klar sammenheng mellom de mål som ligger til grunn for den variable lønnen, og selskapets mål.
- Variabel lønn skal være basert på objektive, definerbare og målbare kriterier som lederen kan påvirke. Flere relevante målekriterier bør legges til grunn.
- En ordning med variabel lønn skal være transparent og klart forståelig. Ved redegjørelse for ordningen er det vesentlig å få belyst forventet og potensiell maksimal utbetaling for hver enkelt deltaker i programmet.
- Ordningen skal være tidsbegrenset.
- Samlet oppnåelig variabel lønn, dvs. hva som maksimalt kan opptjenes det enkelte år, bør ikke overstige 50 pst. av fastlønn, med mindre særskilte hensyn tilsier det.
- Aksjeprogrammer, som LTI, kan benyttes av børsnoterte selskaper dersom de er særlig egnet til å nå langsiktige mål for selskapets utvikling. Aksjebasert avlønning skal utformes slik at den bidrar til langsiktig innsats for selskapet og bør innebære bindingstid på aksjene på minst tre år. For børsnoterte selskaper kan staten støtte en tilleggsramme øremerket slike aksjeprogrammer, hvor verdien av det tildelte beløpet ikke skal overstige 30 pst. av fastlønn.
- Opsjoner og andre opsjonslignende ordninger skal ikke benyttes.

Pensjonsytelser – tjenestepensjon

- Pensjonsvilkår for ledende ansatte skal være på linje med andre ansattes vilkår i selskapet.
- Pensjonsgrunnlaget for alderspensjon skal ikke overstige maksimalgrensen i de skattefaviserte kollektive pensjonsordningene i Norge (p.t. 12 G), jf. innskuddspensjonsloven, foretakspensjonsloven og tjenestepensjonsloven.
- Ved avtaler om ytelsespensjon skal det tas hensyn til eventuell ytelsespensjon som er opptjent fra andre stillinger. Samlet pensjonsutbetaling bør ikke overstige 66 pst. av lønn opp til 12 G.
- Når en leder ikke lenger er ansatt i selskapet skal det ikke lenger påløpe pensjonskostnader ut over hva som følger av en eventuell skattefavisert ytelsesordning.

Sluttvederlag

- I forhåndsavtaler hvor virksomhetens øverste leder fraskriver seg bestemmelsene om oppsigelsesvern i arbeidsmiljøloven, kan det avtales sluttvederlag i overenstemmelse med arbeidsmiljøloven § 15–16 (2). Sluttvederlag bør ikke benyttes når lederen har tatt initiativ til oppsigelsen.
- Sluttvederlag og lønn i oppsigelsestiden bør i sum ikke overstige 12 månedslønner.
- Ved ansettelse i ny stilling eller ved inntekt fra næringsvirksomhet som vedkommende er aktiv eier av, bør sluttvederlaget reduseres med et forholdsmessig beløp beregnet på grunnlag av den nye årsinntekten. Reduksjon kan først skje etter at vanlig oppsigelsestid for stillingen er ute.
- Sluttvederlag kan holdes tilbake hvis vilkårene for avskjed foreligger, eller hvis det i perioden hvor det ytes sluttvederlag oppdages uregelmessigheter eller forsømmelser som kan lede til erstatningsansvar eller at vedkommende blir tiltalt for lovbrudd.
- For øvrige ledende ansatte kan det ikke inngås forhåndsavtale om sluttvederlag hvor kompensasjon ved fratredelse er endelig fastsatt. Det kan i stedet inngås forhåndsavtale

Utgitt av
Nærings- og fiskeridepartementet

Offentlige institusjoner kan
bestille flere eksemplarer fra
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett www.publikasjoner.dep.no
E-post publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon 222 40 000

Design Itera AS
Layout 07 Media – 07.no
Trykk DSS
12/2015 - opplag 70